

Porolaidunpeli

Pelinjohtajan käsikirja

Kuva: Kukka Ranta

SÁMIRÁÐÐI
SAAMELAISNEUVOSTO
SAMERÁDET
COO3 CAAMOB
SAAMI COUNCIL

AMNESTY
INTERNATIONAL

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
Antirasistisia huomioita pelin vetämiseen.....	4
Ennen peliä.....	5

OSA 1: Peliohjeet.....6

Pelinjohtajan alkuohjeistus osallistujille.....	7
Peli alkaa.....	9
Purkukeskustelu pelin jälkeen.....	21

OSA 2: Keskustelun tueksi ja taustaksi.....22

Mitä ovat ihmisoikeudet?.....	23
Alkuperäiskansojen asema ja oikeudet.....	24
Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista.....	25
Oikeus vapaaseen ja tietoon perustuvaan ennakkosuostumukseen.....	26
Saamelaiset alkuperäiskansana.....	27
”Vihreän siirtymän” hankkeet uhkaavat Saamelaisten oikeuksia.....	28

Historialliset ja nykyiset maankäyttökongfliktit Saamenmaalla.....29

Vesivoima.....	30
Metsätalous.....	32
Matkailu.....	33
Kaivokset.....	34
Koneellinen kullankaivuu.....	35
Tiet, rautatiet ja lentokentät.....	36
Tuulivoima.....	37
Ilmastomuutos.....	38
Luonnonsuojelu ja suurpedot.....	39

Lisätietoa ja materiaaleja.....40

Tekijät

Pelin konsepti: Petra Laiti

Käsikirjan tekstit: Elina Mikola, Kukka Ranta, Emma Åman

Taitto: Anna Oksala

Julkaisijat: Saamelaisneuvosto ja Amnesty International Suomen osasto

Johdanto

Porolaidunpeli on kehitetty osana Amnesty Internationalin ja Saamelaisneuvoston yhteistyöhanketta *Just Transition in Sápmi* (2023–2025). Peli perustuu konseptiin, jonka on kehittänyt Saamelaisneuvoston asiantuntija Petra Laiti.

Pelin tarkoituksena on tukea ihmisoikeuskasvatusta. Sen avulla havainnollistetaan saamelaisten kohtaamia maankäyttöpaineita, saamelaisyhteisöihin kohdistuvaa kuormitusta sekä saamelaisten ja valtionhallinnon välistä vallan epätasapainoa.

Työpajassa pelinjohtaja (joka edustaa “valtiovaltaa” tai “pääkaupunkia”) antaa ohjeita ja määräyksiä pelaajille, jotka edustavat saamelaisyhteisöjä. Pelaajat yrittävät säilyttää porojensa laidunmaita ja laidunkiertoreittejä.

Pelin tavoitteena on, että osallistujat ymmärtävät roolipelaamisen kautta saamelaiseen kulttuuriin kohdistuvat historialliset ja nykyiset maankäyttö-

paineet sekä vallankäytön rakenteellisen epätasapainon. Peliä ei voi varsinaisesti “voittaa”, vaan peli päättyy, kun kaikki tehtäväkierrokset on käyty läpi. Tämän jälkeen käydään pelin vetäjän johdolla purkukeskustelu pelin herättämistä ajatuksista.

Peli on suunniteltu helposti muokattavaksi erilaisille ryhmille, osallistujamäärille ja oppimisympäristöille. Pelinjohtajia ja työpajojen järjestäjiä rohkaistaan soveltamaan peliä luovasti, kunhan muutokset tukevat pelin opetuksellisia tavoitteita.

Peliohjeiden lisäksi käsikirja sisältää taustatietoa saamelaisten oikeuksista alkuperäiskansana sekä historiallisista ja nykyisistä maankäyttökonflikteista Saamenmaalla. Tietopaketti taustoittaa monenlaisia keskusteluja riippuen peliin osallistuvien tietotasosta. Materiaalissa tarjotaan myös kattavasti lähteitä saamelaisia käsitteleviin muihin kasvatusmateriaaleihin.

Antirasistisia huomioita pelin vetämiseen:

Tämä peli perustuu saamelaiden historiassa ja nykyhetkessä tapahtuviin syrjinnän ja sorsien kokeuksiin. Sen vuoksi on tärkeää, että pelin ja jälkikeskustelun vetäjä pohtii etukäteen, miten puuttua mahdollisesti saamelaisista käytettäviin stereotyyppisiin ja rasistiseen puheeseen, sekä miten luoda turvallinen ja kannustava tila keskusteluille.

Saamelaisiin kohdistuva syrjintä, kolonialismi ja rasismi voivat ilmetä muun muassa:

- alkuperäiskansaan kuulumisen epäilemisenä esimerkiksi ulkonäön, kielen tai asuinpaikkakunnan perusteella
- saamelaisten alkuperäiskansastatuksen kieltämisenä esimerkiksi vastustamalla saamelaisille kuuluvia oikeuksia
- syrjinnän kokemusten vähättelynä
- perinteisten tapojen, kuten perinnemetsästyksen ja poronhoidon arvostelemisena ja halventamisena
- kulttuuristen symbolien, vaatteiden ja esineiden luvattomana käyttönä ja kopiaointina
- rasistisena puheena ja tekoina

Ennen pelin pitämistä, varaa itsellesi aikaa pohtia seuraavia asioita ja miten voit varautua haastaviin tilanteisiin:

- Onko osallistujien joukossa saamelaisia, muiden alkuperäiskansojen jäseniä tai kansallisia vähemmistöjä, joilla on kokemusta sorrosta, syrjinnästä tai pakkosulauttamisesta valtakulttuuriin? Miten voit luoda tilasta heille turvallisen?
- Minkälaiset oletukset saamelaisista ohjaavat omaa tai osallistujien ajattelua? Mistä oletukset ovat tulleet?
- Minkälaisia käsityksiä sinulla tai osallistujilla voi olla saamelaisten identiteeteistä, kulttuurisista tavoista, tai toimijuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta? Mistä käsitykset on omaksuttu?
- Minkälaisin keinoin voit purkaa ennakkoletuksia? Mistä voisit saada tietoa monipuolisemman kuvan rakentamiseksi?
- Minkälaisia ajatuksia tai oletuksia sinulla tai osallistujilla on omasta toimijuudestaan ja asemastanne vaikuttaa asioihin?
- Miten voit vahvistaa solidaarisuuden rakentamista välttämällä samalla vahvistamasta ns. valkoista pelastajuutta*?

Otathan huomioon, että pelin osallistujien joukossa voi olla saamelaisia, jotka eivät välttämättä halua kertoa taustastaan. Ennako-oletuksia saamelaisista on siis tärkeä purkaa myös syrjinnän ja toiseuttamisen estämiseksi ja niihin puuttumiseksi. Pohdi vielä:

- Miten voit puuttua tilanteisiin, joissa toiseuttavaa puhetta tai toimintaa esiintyy?
- Miten voit tukea ja minne voisit ohjata rasismia, syrjintää ja toiseuttamista kokevia henkilöitä?
- Miten voisit kääntää haastavat tilanteet oppimisen hetkiksi?

Kaikkea ei tarvitse tietää, tärkeintä on avoin ja utelias suhtautuminen asioihin, sekä aito pyrkimys oikeumukaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Pohtimalla haasteita ennalta on mahdollista varautua tilanteisiin, joissa syrjintää tapahtuu.

Lisätietoa saamelaisiin kohdistuvista asenteista, rasismista ja vihapuheesta:

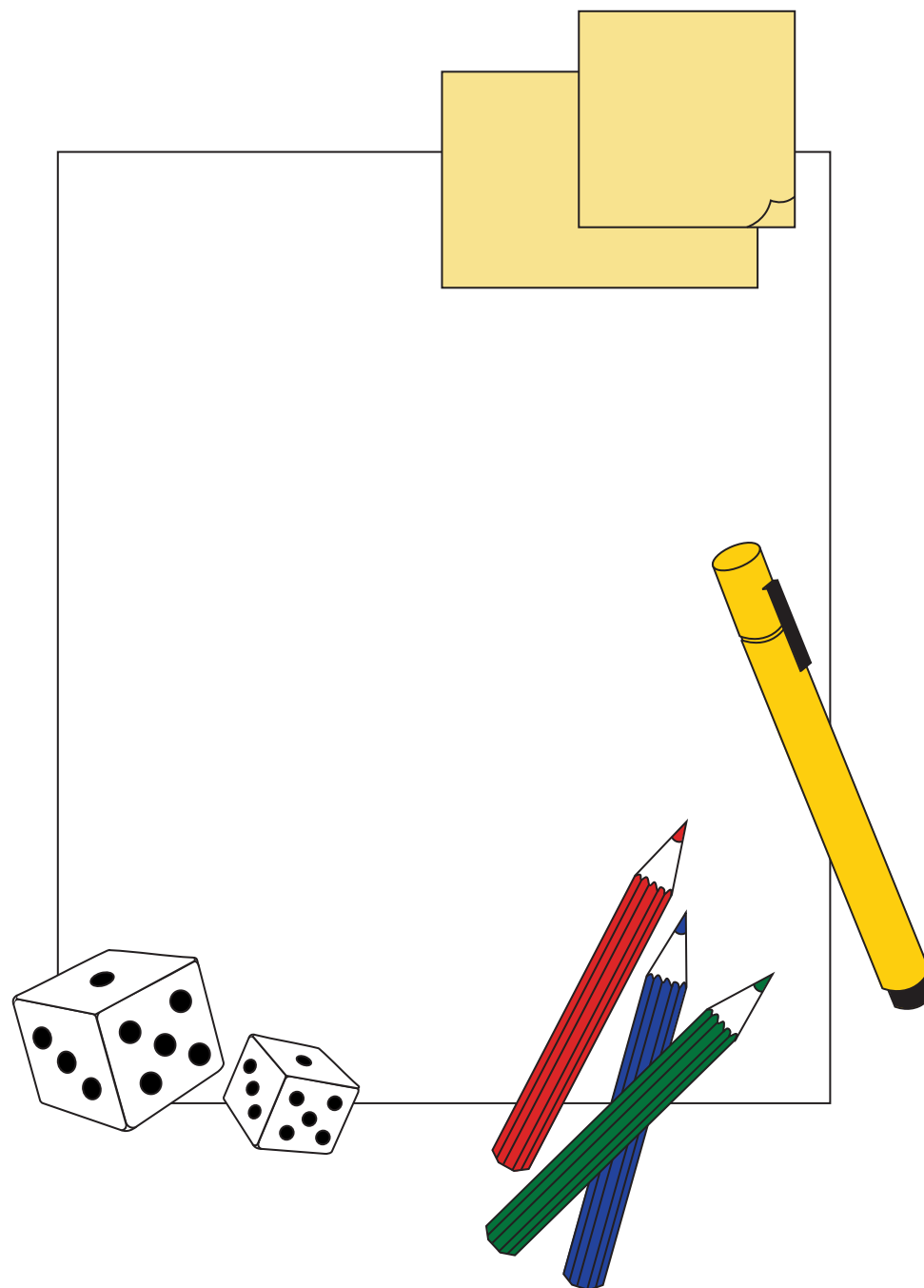
- 🔗 [Yle Kioski: Saamelaiset suuttuu aina kaikesta \(2018\).](#)
- 🔗 [Saamelaisiin kohdistuva vihapuhe räjähti somessa. \(Yle 23.11.2022\)](#)
- 🔗 [Selvitys: Saamelaiset kohtaavat netissä jatkuvaa vihapuhetta \(Yle 3.3.2016\)](#)

* Valkoisella pelastajuudella tarkoitetaan asetelmaa ja narratiivia, jossa enemmistön tai vallassa olevan ryhmän (ts. valtaväestön) edustajat asettuvat pelastajaksi ja vapauttajaksi suhteessa alisteisessa asemassa olevaan vähemmistöön, kuten alkuperäiskansan edustajiin. Asetelmassa viedään alkuperäiskansan edustajien toimijuus ja heidät nähdään passiivisina toiminnan kohteina.

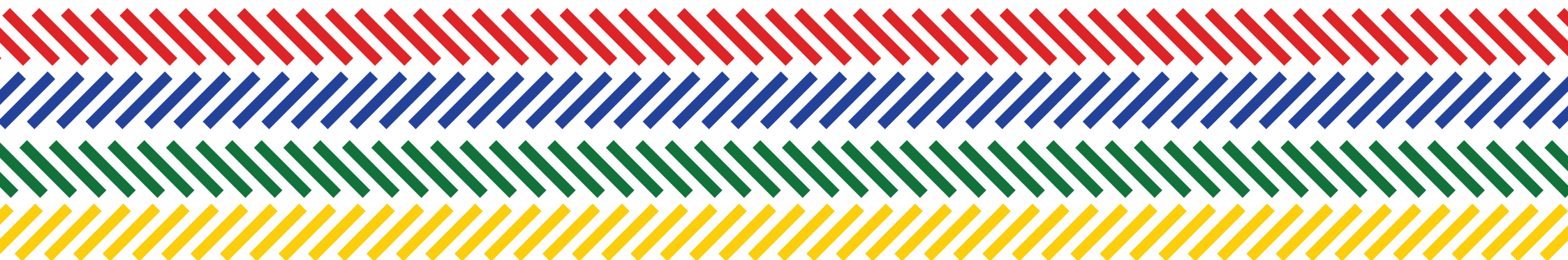
Ennen peliä:

**Pelaajat jaetaan 3–6 hengen pienryhmiin.
(Jos pelaajia on vähän, peliä voi pelata
myös pareittain.)**

**Kaikille ryhmille jaetaan yksi suuri paperi-
arkki, erivärisiä kyniä, kahdenkokoisia
post-it-lappuja sekä arpakuutiot.**

OSA 1: Pelionjeet

Pelinjohtajan alkuohjeistus osallistujille:

Edessänne oleva tyhjä paperi on kartta, ja teidän tehtävänänne on täyttää se. Kuvitelkaa, että tämä on täysin uusi kartta, ja jos kartta on valkoinen, se on pelkkää erämaata.

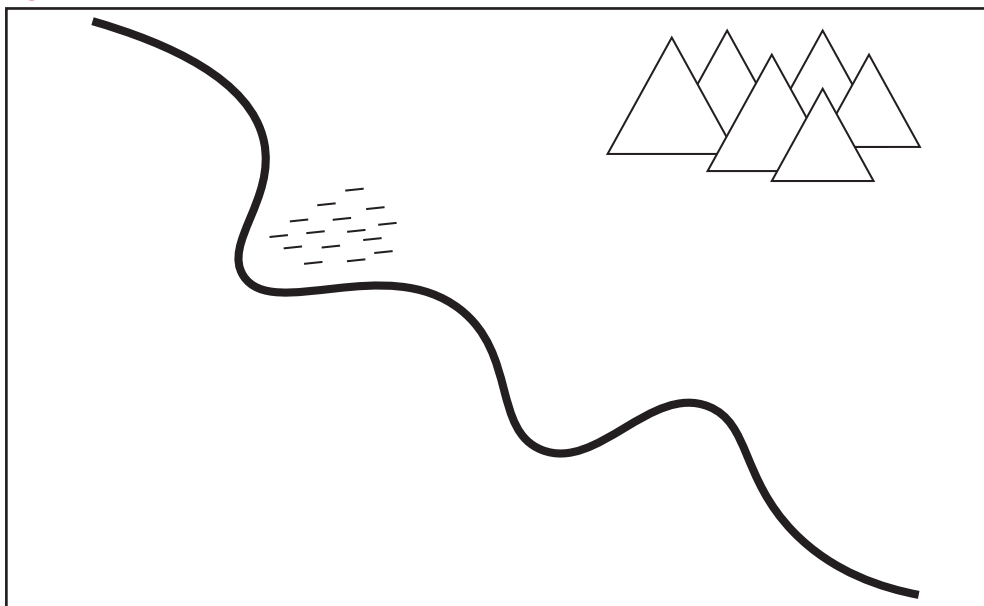
1. Valitkaa paperin mikä tahansa kulma ja piirtäkää sinne **vuoria tai tuntureita**. Voitte valita onko kartallanne terävähuippuisia vuoria tai pyöreälakisia tuntureita.
2. Piirtäkää seuraavaksi **joki**, joka alkaa paperin yhdestä reunasta ja päättyy vastakkaiseen reunaan. Voitte piirtää joesta suoran tai mutkittelevan, ihan miten itse haluatte.
3. Piirtäkää minne tahansa paperille katkoviivojen rykelmä edustamaan **suota**.

4. Loput paperista on **metsää**.

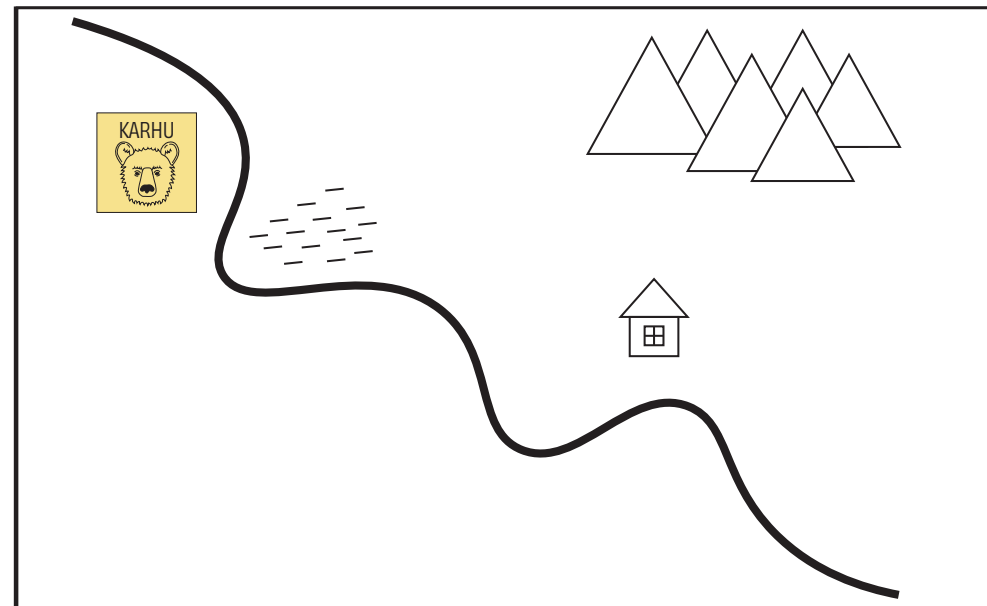
5. Seuraavaksi teidän on valittava, missä teidän yhteisönne asuu. Merkitkää tai piirtäkää kartalle teidän **kotinne**, esimerkiksi joenvarteen, vuorten lähelle tai keskelle metsää.

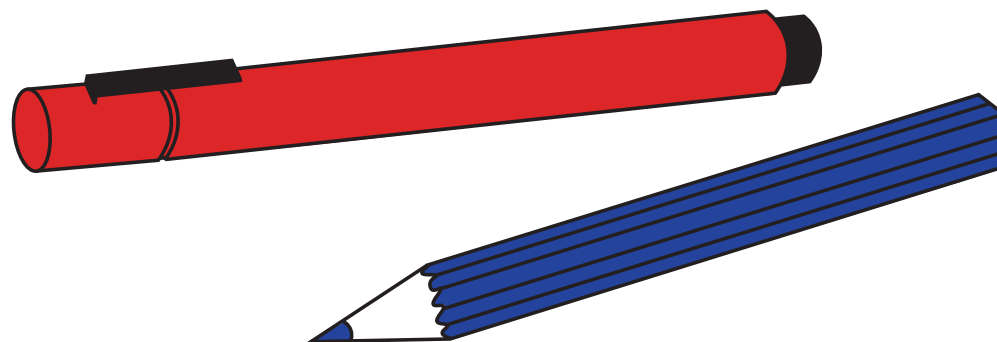
6. Ottakaa post-it-lappu ja piirtäkää/kirjoittakaa siihen **susi, ahma tai karhu**. Lisätkää sen jälkeen post-it-lappu kartalle sinne, missä haluatte petoeläimen asuvan.

ESIMERKKI

ESIMERKKI

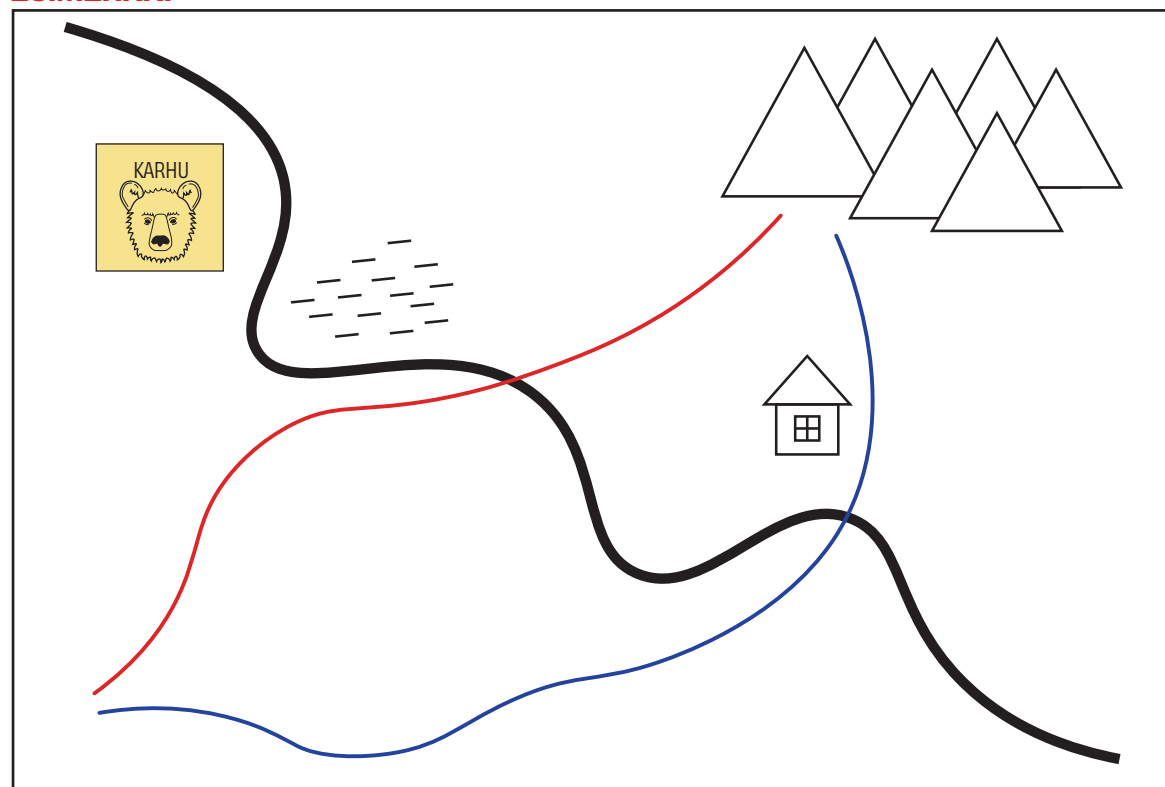
Olette nyt pieni saamelainen poronhoitoyhteisö. Teillä on porotokka, joka antaa teille sekä päivittäiset tulot että ruuan perheillenne. Poronne liikkuvat perinteisesti ylös, alas ja ympäri kartallanne olevaa aluetta. Vuotuisen laidunkierron mukaan porot muuttavat metsiin talvella ja ylös vuorille kesällä. Tehtävänne on seurata niitä ja pitää ne turvassa varmistaaksenne tulonne ja ruokaturvanne.

Ottakaa kaksi eriväristä kynää ja piirtäkää viiva vuorilta paperinne vastakkaiseen päähän ja piirtäkää toisella värillä toinen viiva, joka kulkee paperin päästä takaisin vuorille. Kumpikaan näistä viivoista ei saa ylittää aluetta, jolla petoeläin elää, mutta ne voivat ylittää joen.

Nämä viivat ovat nyt **laidunreitit**, joita poronne vaeltavat päästäkseen laidunalueelta toiselle. Tällainen vapaa laiduntaaminen tarkoittaa, ettei mikään maa-alueenne vahingoitu tai kulu liiaksi. Pelin tarkoituksena on, että koko laidunreitit pysyy ehjänä pelin loppuun asti.

Minä, eli pelinjohtaja, edustan pääkaupunkia (ts. valtiotaltaa). Teidän tulee noudattaa kaikkia pääkaupungista annettuja ohjeita ja käskyjä.

ESIMERKKI

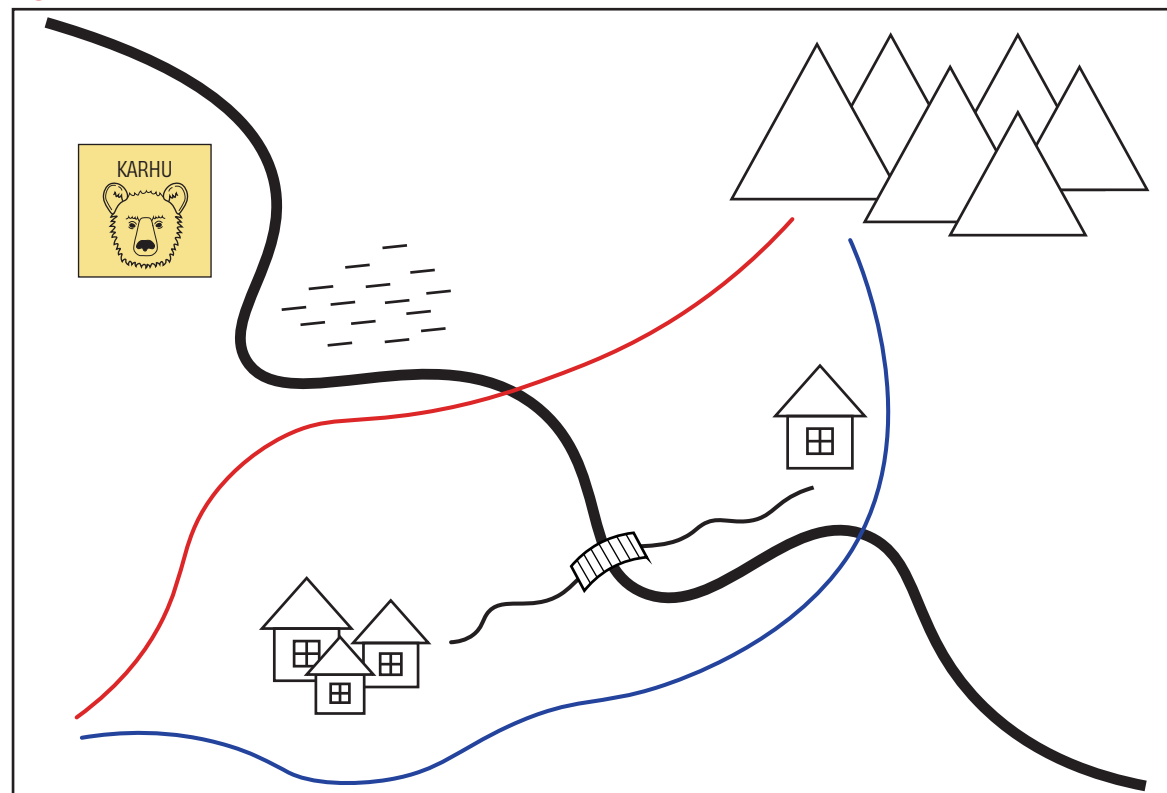
Peli alkaa:

1. Kylä

Alueellenne muuttaa liuta uudisasukkaita. Valitkaa jälleen yksi kohta paperista ja piirtäkää sinne **kylä**. Kylässä käytte lääkärissä, teette ostokset, lapsenne käyvät siellä koulussa jne. Siksi kylästä täytyy myös kulkea **tie**.

Piirtäkää siis tie kodistanne kylään asti. Tarvittaessa voitte piirtää sillan joen yli. Ette voi piirtää tietä liian lähelle aluetta, jossa petoeläin elää. Tie voi ylittää laidunreitit, koska poro voi helposti kulkea autotien yli.

ESIMERKKI

2. Vesivoima

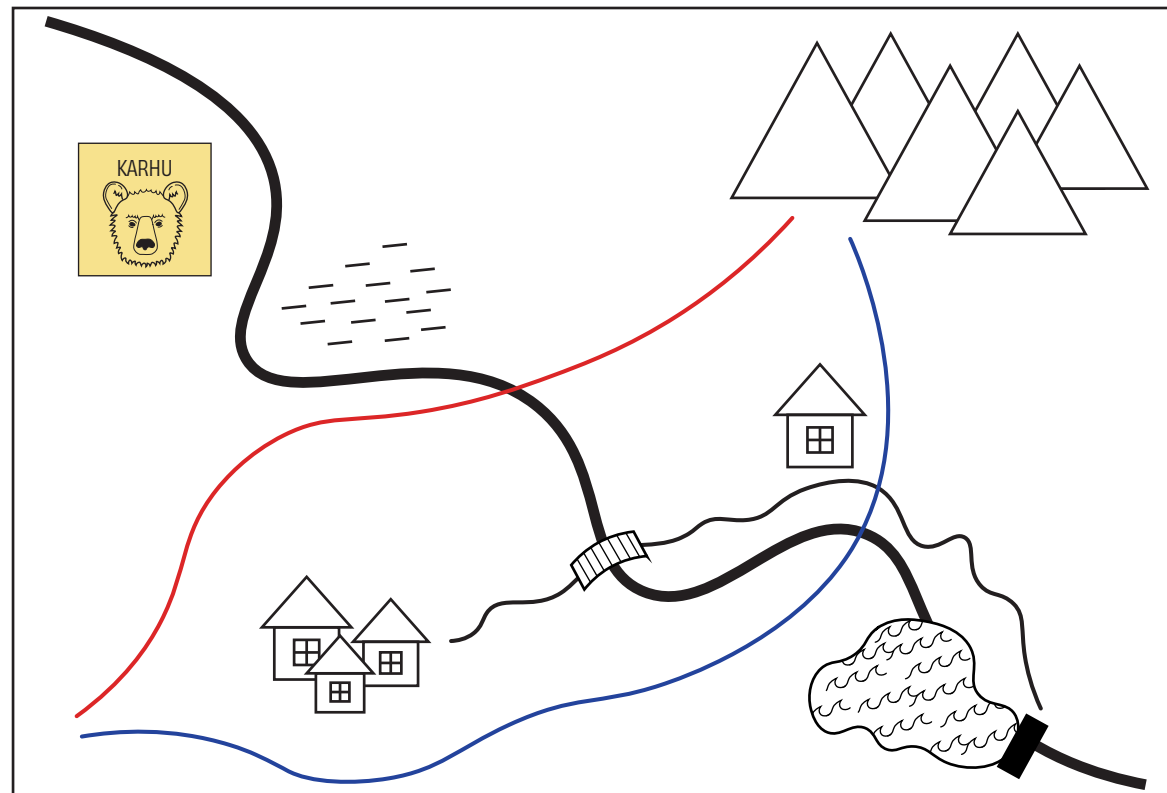
Kylä tarvitsee sähköä, ja kyläläiset päättävät rakentaa padon, joka tuo **vesivoimaa**.

Valitkaa joesta kohta, johon **pato** tulee, ja piirtäkää paksu viiva joen yli. Kun piirrätte viivan, joki tulvii hieman viivan toiselta puolelta, eli sinne muotoutuu tekojärvi.

Ette voi piirtää patoa liian lähelle kylää, kotianne tai paikkaa, jossa petoeläin elää. Jos tekojärvi ylittää laidunreittinne, teidän on siirrettävä laidunreittejä.

Kun olette piirtäneet padon, teidän on piirrettävä sille **tie**, joka yhdistyy päätiehen. Tarvittaessa voitte piirtää toisen sillan joen yli.

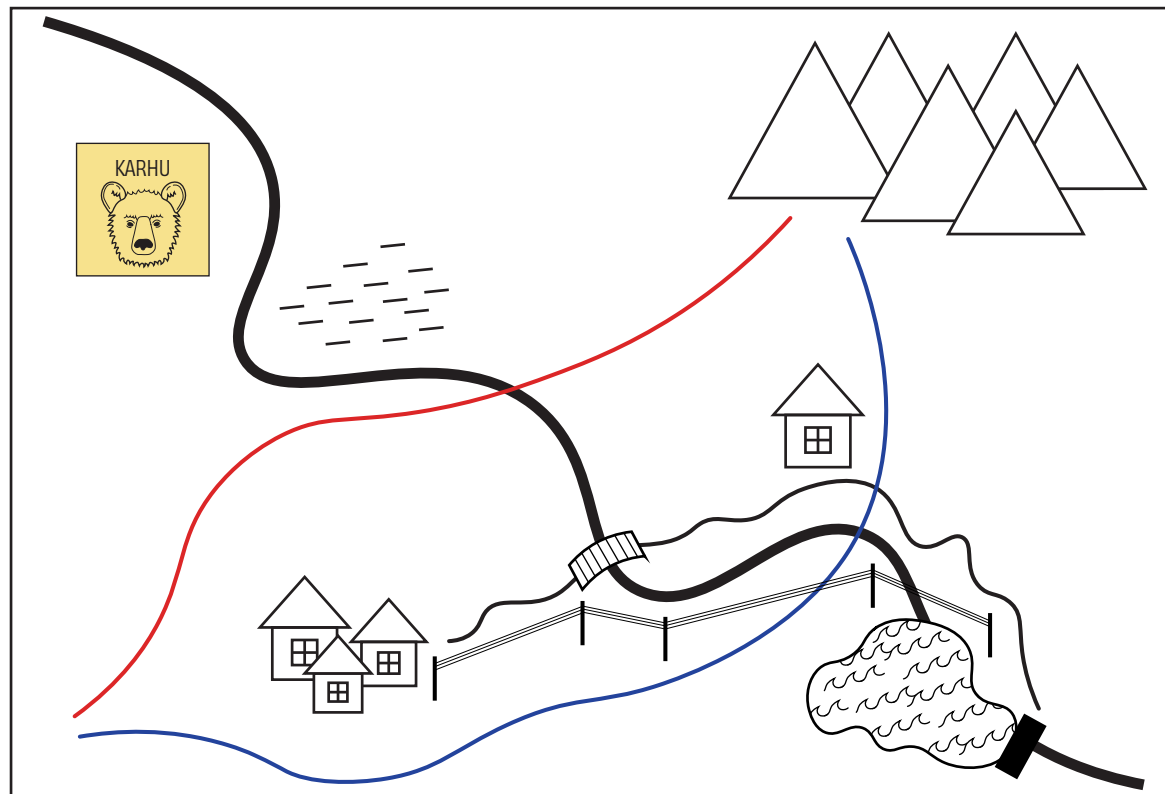
ESIMERKKI

3. Sähkölinjat

Jotta kylä saisi sähköä vesivoimalaitokselta, teidän on piirrettävä **sähkölinjoja** voimalaitokselta kylään. Ne voivat ylittää tien ja laidunreittinne, mutta ne eivät saa ylittää aluetta, jolla petoeläin elää.

ESIMERKKI

4. Metsätalous

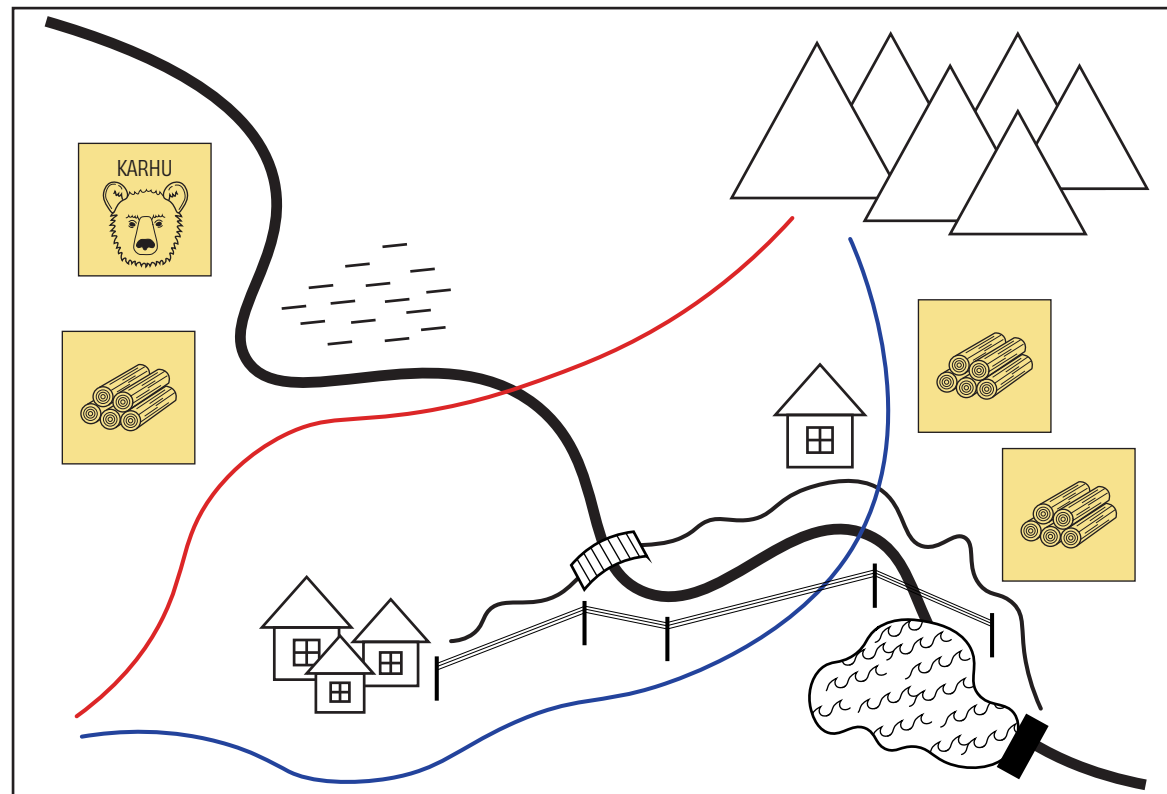
Kylä haluaa talouskasvua. Se haluaa muuttua kaupungiksi. Tätä varten se myy **metsiä hakattavaksi**.

Hakkuut eivät saa tapahtua petoeläimen asuinalueella, eivätkä ne saa olla liian lähellä itse kylää. Ne eivät voi olla tuntureilla tai vuorilla, koska siellä ei ole kunnollisia metsiä. Hakkualueet voivat ylittää tien ja laidunreittisi.

Voitte nyt valita:

Joko yhden suuren hakattavan alueen (kiinnittääkää paperille yksi suuri post-it-lappu) tai kolme pientä aluetta (kiinnittääkää paperille kolme pientä post-it-lappua)

ESIMERKKI

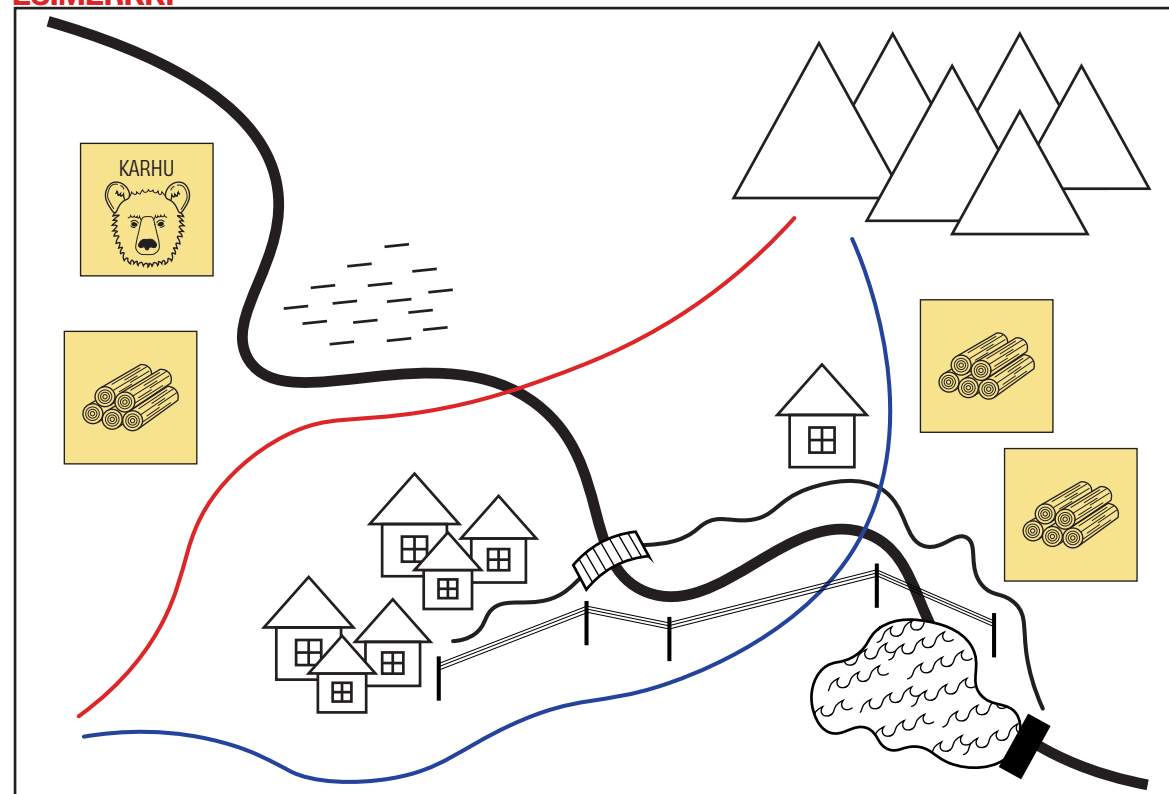

5. Kaupungistuminen

Kylästä on tullut pieni kaupunki, mikä tarkoittaa, että sen on laajennuttava. Teidän täytyy piirtää kyläanne laajennus, **eli lisää taloja ja muita rakennuksia.**

Laajennus ei kuitenkaan saa olla lähellä petoeläintä tai kaadettuja metsiä eikä ylittää sähkölinjoja.

ESIMERKKI

6. Hotelli

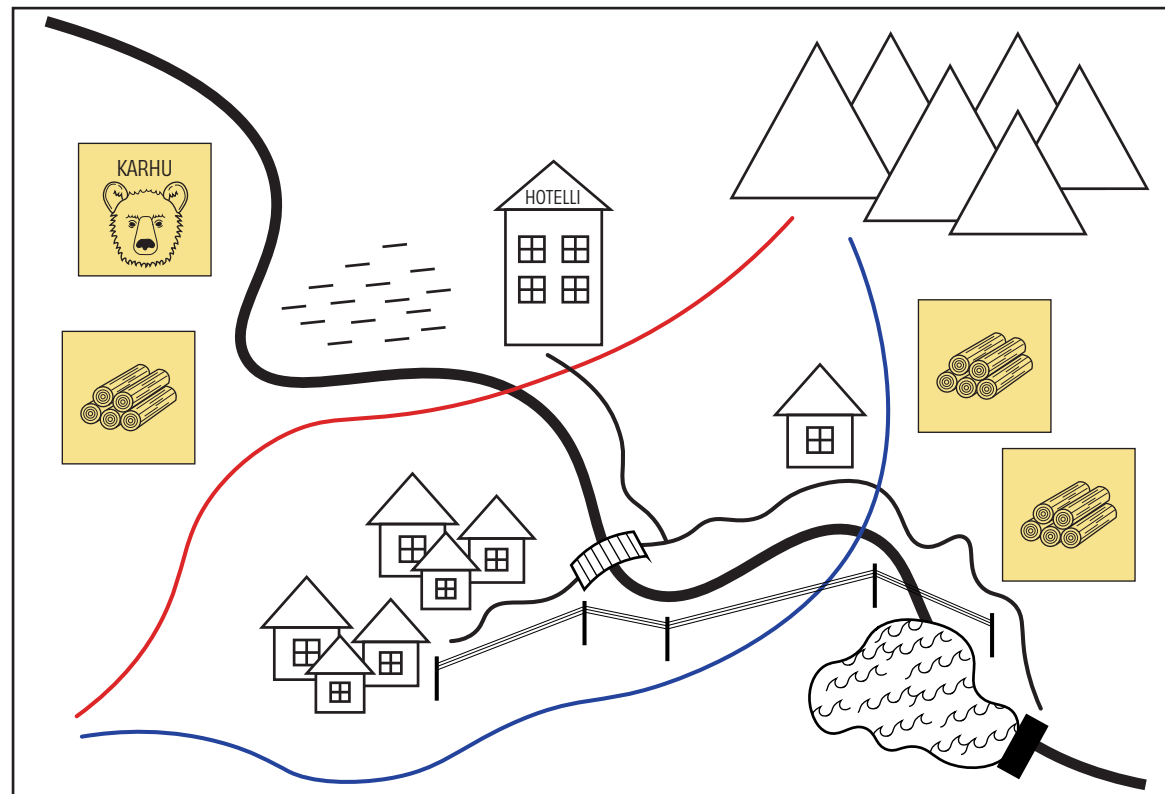
Kun kylästäne on kasvanut kaupunki, siellä on myös matkailua.

Piirtäkää kartalle **hotelli**. Se ei voi kuitenkaan sijaita kaupungissa, vaan se tulee rakentaa hieman erilleen asutuksesta, jotta turistit voivat nauttia luonnosta. Teidän on valittava hotellille paikka joen varrelta.

Hotelli ei saa olla liian lähellä patoa, tekojärveä, tai petoeläintä. Voitte muuttaa porojen laidunreittiä poispäin hotellista, mutta porot eivät voi laiduntaa liian lähellä petoeläintä.

Kun olette piirtäneet hotellin, teidän on piirrettävä sille **tie**, joka yhdistyy päätiehen. Tarvittaessa voitte piirtää toisen sillan joen yli.

ESIMERKKI

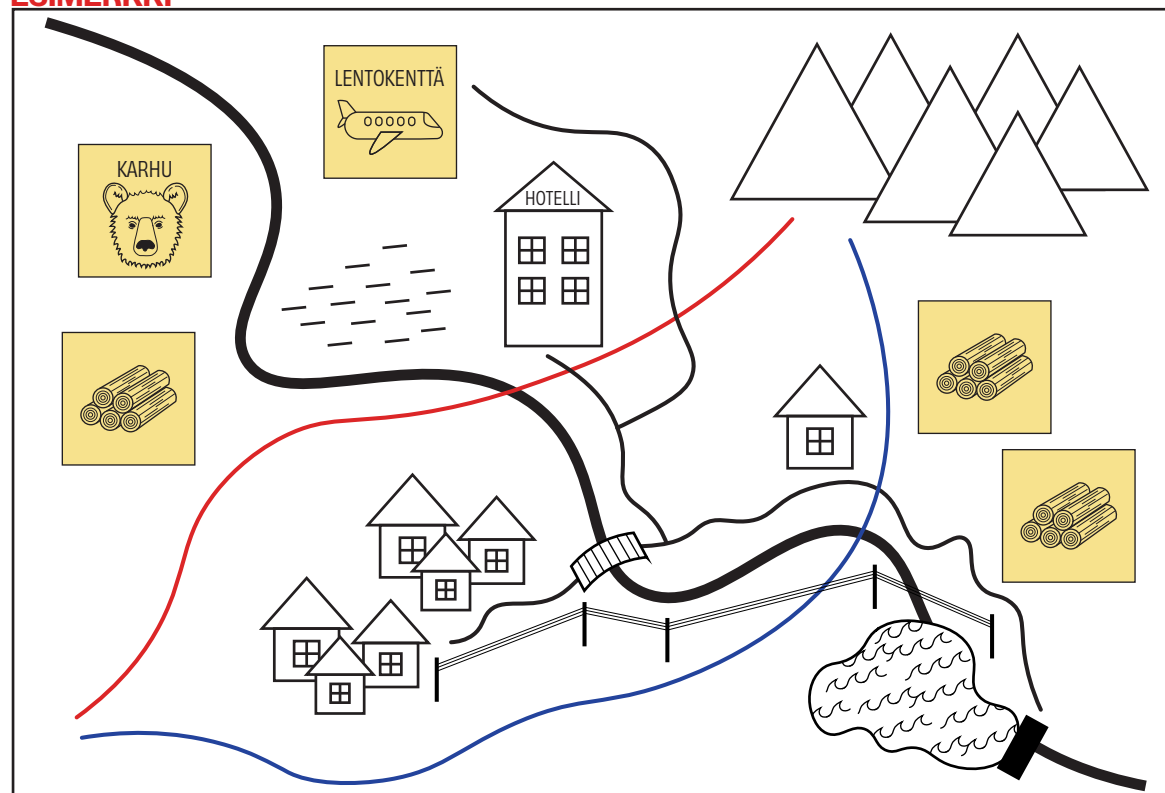
7. Lentokenttä

Kaupunkinne haluaa lisää ihmisiä vierailemaan alueella ja tarvitsee **lentokentän**. Piirtäkää kartalle lentokenttää.

Se ei saa olla liian lähellä asutusta, eikä se voi ylittää jokea. Voitte muuttaa teitänne ja laidunreittiänne. Voitte myös siirtää petoeläimen toiseen paikkaan, jos on tarpeen. Lentokenttä vie tilaa yhden post-it-lapun verran.

Kun olette piirtäneet lentokentän, teidän on piirrettävä sille johtava **tie**, joka yhdistyy päätiehen. Tarvittaessa voitte piirtää toisen sillan joen yli.

ESIMERKKI

8. Maankäyttö laajenee + ilmasto lämpenee

Vaihe 1: lisää hakkuita, hotelleja ja kaivos

Ohje pelinvetäjälle: Jaa eri ohjeita eri pelaajaryhmille riippuen heidän sijainnistaan huoneessa/tilassa. Jos ryhmiä on paljon, voit jakaa huoneen istumajärjestyksen tai rivien mukaan ja antaa ohjeet isommille ryhmittymille yksittäisten ryhmien sijaan.

Yksi osa pelaajaryhmistä joutuu **hakkaamaan lisää metsää** yhden post-it-lapun verran.

Hakkuut eivät voi olla alueella, jolla petoeläin elää, eivätkä ne saa olla liian lähellä itse kylää. Ne eivät voi olla vuorilla tai tuntureilla, koska siellä ei ole kunnollisia metsiä. Ne voivat ylittää tien ja laidunreittinne

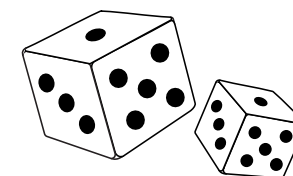
Toinen osa pelaajaryhmistä saa kartalleen **kaksi hotellia** lisää, sekä uudet tiet päätieltä hotelleille. Hotelli ei saa olla liian lähellä patoa tai petoeläintä. Voitte säätää laidun reittejänne kauemmas hotellista, mutta ne eivät saa olla liian lähellä petoeläintä.

Ryhmä, joka istuu kauimpana pelinvetäjästä, saa kartalleen kaivoksen.

Kaivos on yhden post-it-lapun kokoinen. Kaivos ei saa olla liian lähellä jokea tai petoeläintä.

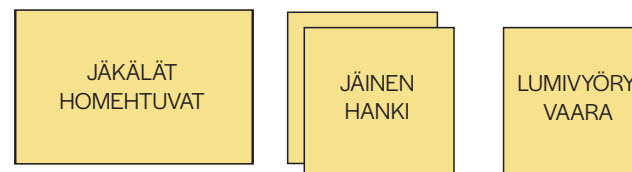
Ilmastonmuutos

Lisäksi ilmasto lämpenee pohjoisessa yli kolme kertaa nopeammin kuin keskimäärin ja ilmastonmuutos tuo mukanaan uusia sääilmiöitä ja luonnon-olosuhteita. Koska ilmastonmuutoksen vaikutuksia on vaikea täysin ennakoida, pelissä sen vaikutukset määräytyvät heittämällä noppaa ja vaikutus riippuu saamastanne silmäluvusta.

Kaikki ryhmät heittävät noppaa:

- Jos ryhmä saa nopasta luvun **1 tai 2**: Jäkalät homehtuvat lämpimän syksyn vuoksi. → Peitä alue kartasta yhdellä isolla post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **3 tai 4**: Talvilaidunalueellanne hanki muuttuu lämpötilanvaihtelun vuoksi niin jäiseksi, etteivät porot enää saa kaivettua ruokaansa. → Peitä alue kartasta kahdella pienemmällä post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **5 tai 6**: Alue vuorten/tuntureiden lähellä muuttuu kasvaneen lumivyöryvaaran vuoksi niin vaaralliseksi, ettei paimennus enää onnistu siellä entiseen tapaan. → Jos paimennusreitti kulkee vuorten tai tuntureiden ohi, paimennusreittiä pitää muuttaa + alue pitää peittää yhdellä pienemmällä post-it-lapulla.

9. Maankäyttö laajenee + ilmastonmuutos etenee

Vaihe 2: suojelualue, laskettelukeskus ja muuttavat pedot

Ohje pelinvetäjälle: Tässä vaiheessa ohjeet riippuvat paljon siitä, miltä pelaajien kartat näyttävät. Voit käyttää omaa harkintaa sen suhteen, millaisia ohjeita annat eri ryhmille.

Ryhmät, joilla on joko kaivos tai kaksi suurta hakkuualueutta:

Kaupunkinne alkaa miettiä, että ehkä meidän pitäisi antaa jotain hyvitystä aiheutetuista ympäristövaikutuksista. Joten onnittelut, saatte **luonnon-suojelualueen**. Voitte suojella alueen, joka on samankokoinen kuin kaivos. Suojelualueella voi olla teitä ja petoeläin, mutta ei rakennuksia.

Ryhmät, jotka ovat piirtäneet pyöreitä tunteita terävähuippuisten vuorten sijaan:

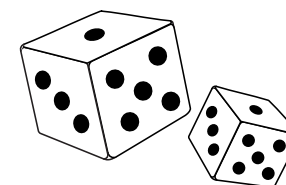
Saatte **laskettelurinteet ja hotellin** tunteillenne. Muistakaa piirtää tieyhteys laskettelukeskukseen!

Ryhmät, joiden kartat näyttävät täysiltä:

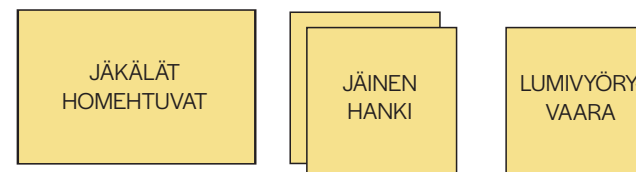
Koska alueellanne on niin paljon ihmisvaikutusta, siellä asunut **petoeläin lähtee liikkeelle**. Antakaa petoeläimenne sellaiselle ryhmälle, jonka kartalla on enemmän (tai eniten) tilaa. Jos petoeläimet ovat samaa lajia, esimerkiksi kaksi ahmaa tai kaksi karhua, tai jos ne ovat susia, jotka ovat laumaeläimiä, ne voidaan asettaa vierekkäin samalle reviirille. Jos petoeläimet ovat eri lajia, esimerkiksi ahma ja susi, ryhmä joutuu piirtämään uudelle pedolle oman reviirin.

Ilmastonmuutos

Kaikki ryhmät heittävät noppaa:

- Jos ryhmä saa nopasta luvun **1 tai 2**: Jäkälät homehtuvat lämpimän syksyn vuoksi → Peitä alue kartasta yhdellä isolla post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **3 tai 4**: Talvilaidunalueellanne hanki muuttuu lämpötilanvaihtelun vuoksi niin jäiseksi, etteivät porot enää saa kaivettua ruokaansa → Peitä alue kartasta kahdella pienemmällä post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **5 tai 6**: Alue vuorten/tuntureiden lähellä muuttuu kasvaneen lumivyöryvaaran vuoksi niin vaaralliseksi, ettei paimennus enää onnistu siellä entiseen tapaan → Jos paimennusreitti kulkee vuorten tai tuntureiden ohi, paimennusreittiä pitää muuttaa ja alue pitää peittää yhdellä pienemmällä post-it-lapulla.

10. Maankäyttö laajenee + ilmastonmuutos etenee

Vaihe 3: rautatie, poroilta kielletty suojelualue ja kullanhuuhdonta

Pääkaupunki (eli pelinvetäjä) haluaa rakentaa rautatien kaivokselta pääkaupunkiin asti. Rautatie kulkee niiden karttojen läpi, jotka huoneessa sijaitsevat pelinvetäjän ja sen ryhmän välillä, jolla on kartallaan kaivos.

Pelinvetäjä voi halutessaan antaa yhdelle valitsemallesi ryhmälle jokerin: "Paitsi että tämä ryhmä sattuu tuntemaan hyvän *asianajajan*, ja he haastavat pääkaupungin oikeuteen, joten rautatien onkin kuljetava naapuripöydän kautta."

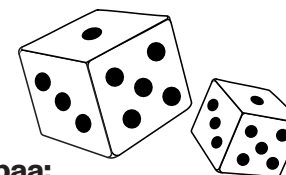
Ohjeet ryhmille, joita rautatie ei kosketa:

Yksi ryhmä kokee luonnonsuojeluliikkeen nousun, ja he saavat uuden **suojelualueen, mutta heidän poronsa eivät saa mennä suojelualueen sisälle**. Petoeläin voi siirtyä suojelualueelle.

Toinen ryhmä saa alueelleen **kullanhuuhdontaturisteja**, jotka haluavat kaivaa kultaa joen rannassa. Joesta on eristettävä osa kultanhuuhtojien käyttöön.

Jos jonkun ryhmän karttaan ei vielä ole kohdistunut uusia toimia, he saavat pienen post-it-lapun verran **metsähakkuita**.

Ilmastonmuutos

Kaikki ryhmät heittävät noppaa:

- Jos ryhmä saa nopasta luvun **1 tai 2**: Jäkälät homehtuvat lämpimän syksyn vuoksi → Peitä alue kartasta yhdellä isolla post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **3 tai 4**: Talvilaidunalueellanne hanki muuttuu lämpötilanvaihtelun vuoksi niin jäiseksi, etteivät porot enää saa kaivettua ruokaansa → Peitä alue kartasta kahdella pienemmällä post-it-lapulla.
- Jos ryhmä saa nopasta luvun **5 tai 6**: Alue vuorten/tuntureiden lähellä muuttuu kasvaneen lumivyöryvaaran vuoksi niin vaaralliseksi, ettei paimennus enää onnistu siellä entiseen tapaan → Jos paimennusreitti kulkee vuorten tai tuntureiden ohi, paimennusreittiä pitää muuttaa ja alue pitää peittää yhdellä pienemmällä post-it-lapulla.

JÄKÄLÄT
HOMEHTUVAT

JÄINEN
HANKI

LUMIVYÖRY-
VAARA

11. Lopuksi: Tuulivoimala

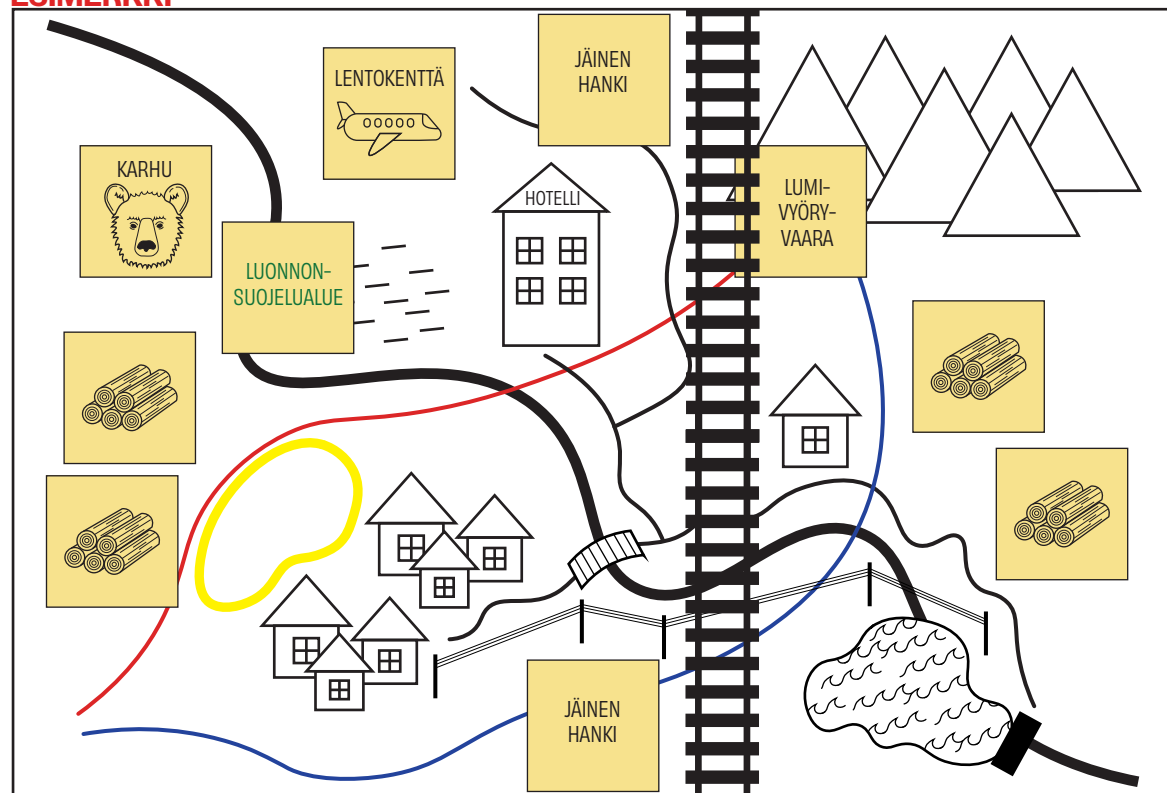
Pelinjohtaja pyytää ryhmiä katsomaan karttojaan.

Ottakaa värillinen kynä ja **ympyröikää suurin yhtenäinen maa-alue, joka alueellanne on jäljellä**. Se voi olla tunturissa, joen rannalla, lähellä kaupunkia, missä tahansa. Ainoa asia, joka saa ylittää tämän maa-alueen, ovat tiet, sähkölinjat ja laidunreitit.

Vertailkaa alueitanne muiden ryhmien kanssa ja kertokaa mitä teillä on kartallanne. **Asettakaa kartat järjestykseen sen mukaan millä ryhmällä on suurin jäljellä oleva yhtenäinen maa-alue**, kenellä toiseksi suurin, ja niin edelleen.

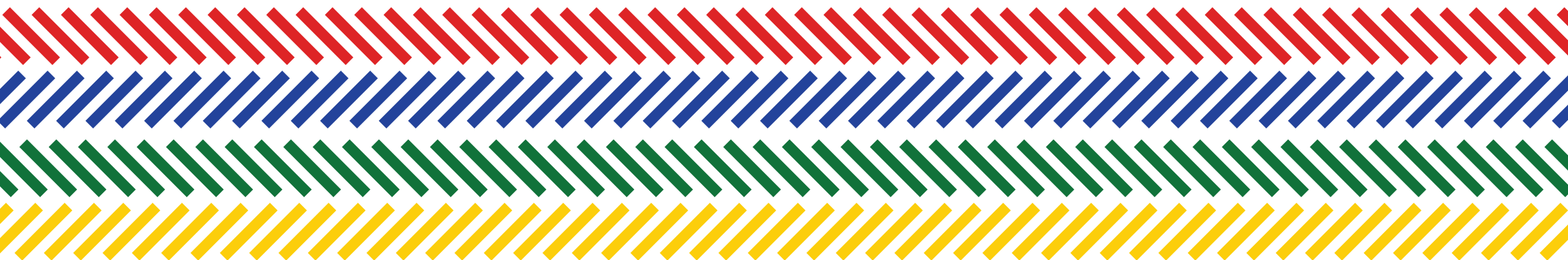
Ryhmä, jolla on eniten maata jäljellä: Te saatte kunnian olla mukana vihreässä siirtymässä, eli koko alue, joka teillä on jäljellä, kaavoitetaan tuulivoimalaa varten.

ESIMERKKI

Pystyykö yksikään ryhmä edelleen vetämään laidunreittiä paperin reunasta reunaan ja takaisin?

Onnittelut, voititte pelin. Palkintonne on, että teidän täytyy kiittää minua eli pääkaupungin vallankäyttäjiä siitä, että olette saaneet etuoikeuden paimentaa porojanne rauhassa.

Purkukeskustelu pelin jälkeen

Pidä purkukeskustelu heti pelin päätyttyä (tai pienen tauon jälkeen). Keskustelun tarkoituksena on tunnistaa minkälaisia tunteita ja ajatuksia peli herätti, ja mitä ne kertovat saamelaisten mahdollisista kokemuksista. Voit toteuttaa keskustelun koko ryhmän kanssa tai pienryhmissä riippuen käytettävissä olevasta ajasta.

1. Kysy osallistujilta miltä pelin pelaaminen tuntui. Osallistujat ovat voineet kokea pelin pelaamisen monin eri tavoin. Koetut tunteet voivat olla esimerkiksi helpotusta, huonoa omaatuntoa, kateutta toisten ryhmien edistymisestä, epäoikeudenmukaisuutta, hämmennystä, turhautumista tai vaikkapa suuttumusta.

Mitä ajatuksia tai tunteita heräsi?

Miltä päätösten tekeminen tuntui?

Miltä teistä tuntui ihmisinä osana peliä?

Miltä tuntui seurata muita ryhmiä ja niiden edistymistä pelin aikana?

2. Jatka keskustelua kysymällä miksi peli herätti heidän mainitsemiaan tunteita. Rohkaise osallistujia pohtimaan miltä elämä pelissä esiintyvien muutosten keskellä todellisuudessa tuntuu.

Miksi peli herätti mainitsemianne tunteita?

Minkälaisia tosielämän esimerkkejä teille tulee mieleen pelin tapahtumista?

3. Kysy lopuksi osallistujilta minkälaisia vaikuttamismahdollisuuksia heillä olisi, jos pelissä esitetyt asiat tapahtuisivat heille.

Miten toimisitte, jos pelissä esitetyt asiat tapahtuisivat teille / teidän elinympäristössänne?

Kuka tai ketkä voisivat tukea teitä ja miten?

Minkälaisia haasteita saattaisitte kohdata?

Mikä saisi teidät jatkamaan oikeuksienne puolustamista?

Keskustelun päätteeksi, mikäli asia ei ole vielä noussut esiin, kysy vielä osallistujilta mitä he tietävät saamelaista ja saamelaisten historiasta Suomessa ja muissa pohjoismaissa.

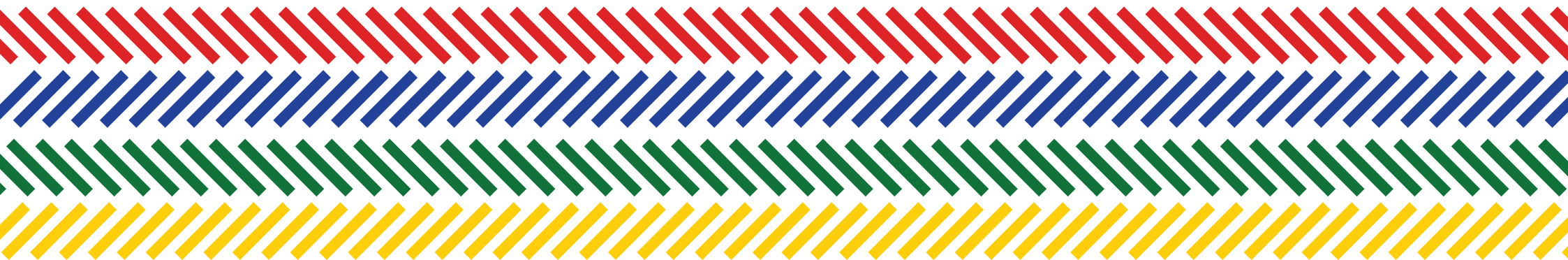

Kuva: Kukka Ranta

OSA 2:

keskustelun

tueksi ja taustaksi

Mitä ovat ihmisoikeudet?

“Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.”

- YK:n ihmisoikeuksien julistus, 1. artikla

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan jokaiselle ihmiskunnan jäsenelle yhtäläisesti kuuluvia oikeuksia. Niiden tavoitteena on turvata jokaiselle ihmiselle ihmisarvoinen elämä, perustoimeentulo ja taata yhteiskunnalliset osallistumismahdollisuudet. Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle ja ovat voimassa kaikkina aikoina ja kaikkialla henkilön taustasta, kansalaisuudesta, vakaumuksesta tai yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Kaikilla ihmisillä on oikeuksien lisäksi myös velvollisuus kunnioittaa muiden oikeuksia. Ketään ei esimerkiksi saa syrjiä, sillä se loukkaisi ihmisoikeussopimuksessa olevaa syrjinnän kieltoa. Ihmisoikeudet on turvattu YK:n yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa sekä useissa kansainvälisissä sopimuksissa.

Ihmisoikeudet ovat:

Yleismaailmallisia

Ne kuuluvat kaikille maailman ihmisille, kaikkina aikoina ja kaikkialla.

Luovuttamattomia

Ihminen ei voi menettää oikeuksiaan sen enempää kuin lakata olemasta ihminen. Oikeuksia ei voi luovuttaa pois edes omasta vapaasta tahdosta.

Erottamattomia

Ne riippuvat toisistaan siten, että yhden oikeuden edistämällä on suotuisia vaikutuksia muiden oikeuksien toteutumiseen. Vastaavasti ihmisoikeusloukkaukset vaikuttavat usein kielteisesti muiden oikeuksien toteutumiseen.

Perustavanlaatuisia

Vain kaikkein tärkeimmiksi katsotut oikeudet on nimetty ihmisoikeuksiksi.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset

YK hyväksyi yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1948. Julistus on ensimmäinen kansainvälisesti laadittu kattava luettelo ihmisoikeuksista ja siinä on 30 artiklaa eli kohtaa, jotka käsittelevät kansalais- ja poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Ihmisoikeusjulistus on kirjaimellisesti julistus, eikä se siksi velvoita valtioita oikeudellisesti. Sen poliittinen ja moraalinen vaikutusvalta on kuitenkin huomattavan suuri, sillä se toimii koko kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän perustana. Julistuksen pohjalta on laadittu useita sitovia sopimuksia. Ihmisoikeuksista on näin ollen tullut osa kansainvälistä oikeutta.

Ihmisoikeudet suojelevat ihmisiä ja luovat täten velvoitteita valtion johdolle, hallitukselle ja viranhaltijoille. Ihmisoikeussopimukset ovat valtioiden solmimia kansainvälisiä sopimuksia. Kun valtio ratifioi, eli lopullisesti hyväksyy, vahvistaa ja saattaa voimaan sopimuksen, se sitoutuu ottamaan vastuulleen sopimuksessa määritellyt velvoitteet. Valtioiden on **kunnioitettava** yksilöiden oikeuksia, **suojelemaan** niitä sekä **edistettävä** oikeuksien toteutumista käytännössä. Suurin osa maailman valtioista on sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Valtioilla on velvollisuus suojella ihmisoikeuksia myös kolmansien osapuolten, kuten yritysten, toimilta esimerkiksi poliittisen ohjauksen ja lainsäädännön kautta. Yrityksillä puolestaan on velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia. Valtioiden on myös ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin estääkseen yritysten aiheuttamat ihmisoikeusloukkaukset sekä puututtava väärinkäytöksiin tekemällä niistä omat selvityksensä, saattamalla tekijät vastuuseen ja varmistamalla, että ihmisoikeusloukkausten uhrit saavat korvausta aiheutuneista haitoista.

Alkuperäiskansojen asema ja oikeudet

Kansainvälisessä oikeudessa alkuperäiskansalla tarkoitetaan kansaa, joka on asuttanut tiettyä maantieteellistä aluetta ennen valtionrajojen muodostamista. Alkuperäiskansoille ominaista on erityinen suhde maahan, johon kielet, kulttuurit ja elinkeinot nivoutuvat tiiviisti. Omaleimaiset kielelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset erityispiirteet sekä taloudelliset ja poliittiset instituutiot erottavat heidät valtakulttuurista. Usein alkuperäiskansat ovat jääneet vähemmistöksi omilla asuinsijoillaan; alkuperäiskansoja yhdistää alisteinen asema toisen valtion alaisuudessa.

Maailmassa on arviolta yli 5 000 erilaista alkuperäiskansaa, jotka puhuvat yli 4 000 kieltä. Arviolta noin 370 miljoonaa ihmistä yli 70 maassa määrittelevät itsensä alkuperäiskansan jäseneksi. Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueella ainoa tunnustettu alkuperäiskansa.

Alkuperäiskansojen asuttamat alueet ovat usein luonnonvaroiltaan rikkaita: arviolta 80 prosenttia maapallon biodiversiteetistä sijaitsee alkuperäiskansojen mailla.

Valtiot ja yritysten halu päästä käsiksi luonnonvaroihin on johtanut siihen, että alkuperäiskansat ovat menettäneet perinteisiä alueitaan. Maiden riistämisen tai saastumisen seurauksena monet alkuperäiskansojen jäsenet ovat joutuneet lähtemään pois perinteisiltä mailtaan. Yhteyden katkeaminen perinteisiin alueisiin ja luonnonvaroihin vaikuttaa suoraan alkuperäiskansojen identiteettiin, hyvinvointiin sekä ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Alkuperäiskansoille ympäristön suojelussa on kyse selviytymisestä niin yksilöinä kuin yhteisönä, jolla on oma identiteettinsä, kulttuurinsa ja perinteiset maansa. Alkuperäiskansojen sulkeminen pois päätöksenteosta tai heidän maittensa ja luonnonvarojensa hyväksikäyttö ilman suostumusta loukkaa heidän kollektiivisia oikeuksiaan.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja julistukset suojaavat alkuperäiskansojen oikeuksia.

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva julistus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 2007. Julistus koskee muun muassa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeutta, oikeutta omaan kieleen, kulttuuriin ja perinteiden harjoittamiseen sekä valtioiden vastuuta turvata alkuperäiskansojen kulttuurit sekä kuulla alkuperäiskansoja heitä koskevissa asioissa.

Alkuperäiskansojen oikeutta omaan kulttuuriin, identiteettiin ja kieleen turvaa myös YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus) sekä YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus). Kaikki Pohjoismaat ovat hyväksyneet alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen sekä YK:n KP- ja TSS-sopimukset.

Alkuperäiskansojen oikeuksia turvaa myös YK:n Kansainvälisen työjärjestön ILO:n Itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus nro 169 (lyh. ILO 169). Pohjoismaista Norja ja Tanska ovat ratifioineet eli saataneet voimaan ILO 169-sopimuksen, mutta Ruotsi ja Suomi eivät toistaiseksi ole sitä ratifioineet.

Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (2007)

Kulttuuristen perinteiden harjoittaminen ja suojeleminen

11. artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa ja elvyttää kulttuurisia perinteitään ja tapojaan.
2. Valtiot hyvittävät tehokkaiden, yhdessä alkuperäiskansojen kanssa kehitettyjen järjestelmien avulla alkuperäiskansojen kulttuurisen, henkisen, uskonnollisen ja hengellisen omaisuuden, joka on otettu näiltä kansoilta ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennako-suostumusta.

Maa- ja metsäoikeudet

26. artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus perinteisesti omistamiinsa, hallussaan pitämiinsä tai muutoin käyttämiinsä tai hankkimiinsa maihin, alueisiin ja luonnonvaroihin.
2. Alkuperäiskansoilla on oikeus omistaa, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alueita ja luonnonvaroja, jotka ovat niiden hallussa perinteisen omistuksen tai muun perinteisen hallussapidon tai käytön perusteella tai jotka ne ovat muutoin hankkineet.
3. Valtiot tunnustavat nämä maat, alueet ja luonnonvarat laissa ja suojelevat niitä lailla. Tässä tunnustamisessa on asianmukaisesti kunnioitettava kyseisten alkuperäiskansojen tapoja, perinteitä ja maanhallintajärjestelmiä.

Oikeus säilyttää ja suojella ympäristöä

29. artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus säilyttää ja suojella ympäristöä sekä maidensa tai alueidensa ja luonnonvarojensa tuotantokykyä. Valtiot ottavat käyttöön ja panevat täytäntöön alkuperäiskansoille tätä säilyttämistä ja suojelua varten tarkoitettuja avustushjelmia ilman syrjintää.

Oikeus määrätä maidensa kehittämisestä

32. artikla

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä ja kehittää ensisijaisia tavoitteita ja strategioita maidensa tai alueidensa ja muiden luonnonvarojensa kehittämistä tai käyttöä varten.
2. Valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennako-suostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät hankkeita, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen maihin tai alueisiin ja muihin luonnonvaroihin, erityisesti kehitettäessä, käytettäessä tai hyödynnettäessä mineraali- tai vesivaroja tai muita luonnonvaroja.
3. Valtiot tarjoavat tehokkaat järjestelmät, joiden avulla hyvitetään asianmukaisesti ja oikeudenmukaisesti edellä mainittu toiminta, ja niiden on toteutettava asianmukaiset toimet, joilla lievennetään ympäristöön kohdistuvia, taloudellisia, sosiaalisia, sivistyksellisiä ja hengellisiä haittavaikutuksia.

Oikeus vapaaseen ja tietoon perustuvaan ennakkosuostumukseen

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevassa julistuksessa on määritelty oikeus vapaaseen ja tietoon perustuvaan ennakkosuostumukseen, (engl. free, prior and informed consent, FPIC) FPIC tarkoittaa, että hallituksilla ja yrityksillä on velvollisuus tarjota alkuperäiskansan jäsenille asianmukaista tietoa, neuvotella heidän kanssaan hyvässä hengessä, sekä pyytää heiltä ennakkoon lupa sellaisiin hankkeisiin, joilla on vaikutuksia alkuperäiskansan perinteisiin maihin, elinkeinoin tai kulttuuriin. Ennakkosuostumuksen pyytämisessä ei ole kyse vapaaehtoisesta kohteliaisuudesta, vaan laillisesta velvoitteesta.

Valtioiden ei tulisi neuvotella alkuperäiskansojen kanssa pelkästään siinä toivossa, että ne saavat luvan toimintaansa ilman muutoksia, vaan olla valmiita huomioimaan yhteisön huolenaiheet ja tekemään tarvittavia kompromisseja. Myöskään sellaista lopputulosta, jossa suostumusta ei anneta, ei voida sulkea pois. Jos hankkeilla on merkittävä vaikutus alkuperäiskansojen oikeuksiin, valtion tulisi hyväksyä alkuperäiskansojen kielteinen päätös eikä enää edistää hanketta niiden alueilla.

Vapaa suostumus (Free)

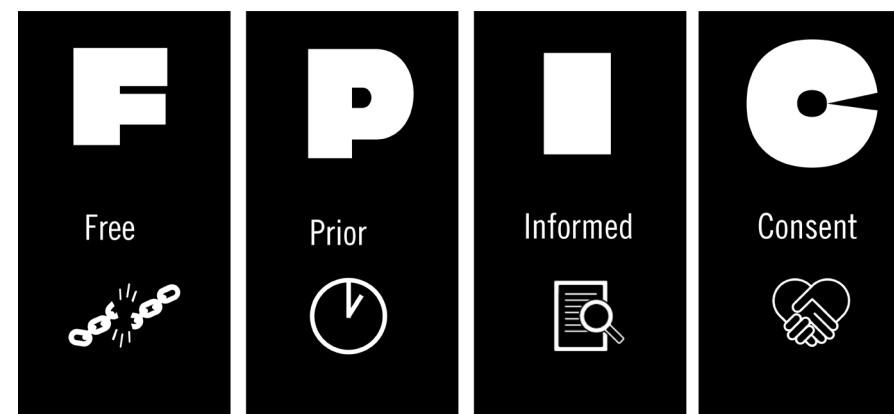
Kaikkien keskustelun ja päätöksenteon rakenteiden ja tapojen tulee olla reiluja, eikä niissä saa esiintyä pakottamista, manipulointia, uhkailua, lahjontaa tai muita epätasa-arvoisia neuvotteluasetelmia.

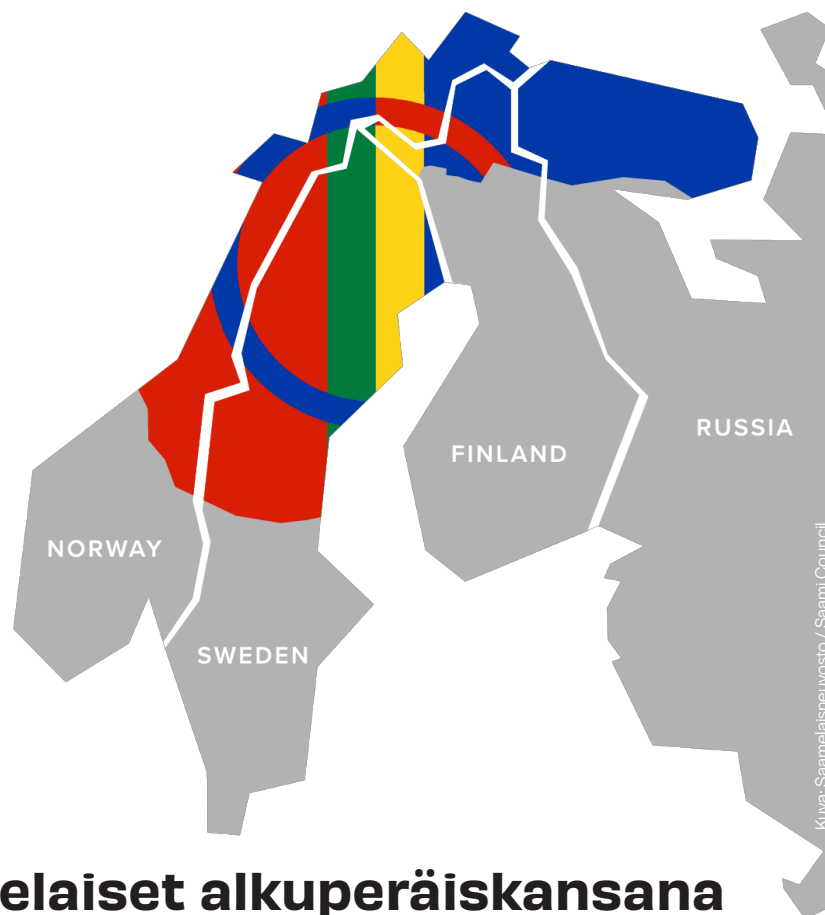
Ennakolta hankittu suostumus (Prior)

Neuvottelut tulee käydä ennen kuin mitään haitallisia toimenpiteitä tehdään. Yhteisöille on annettava riittävästi aikaa keskustella ja antaa suostumuksensa toimenpiteisiin arvojensa ja perinteidensä mukaisesti.

Tietoon perustuva suostumus (Informed Consent)

Yhteisöille on annettava kaikki saatavilla oleva objektiivinen tieto selkeällä ja kulttuurisesti sopivalla tavalla. Heillä on myös oltava mahdollisuus saada riippumatonta neuvontaa asiaan liittyen.

Saamelaiset alkuperäiskansana

Saamelaiset ovat arktinen alkuperäiskansa, jonka perinteinen asuinalue Sápmi (suomeksi Saamenmaa) ulottuu neljän valtion alueelle: Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän. Saamelaisia arvioidaan olevan 75 000–100 000. Norjassa saamelaisia on noin 50 000–70 000, Ruotsissa noin 20 000–35 000, Suomessa noin 10 000 ja Venäjällä noin 2000. Kansallisista lukumääristä huolimatta saamelaiset ovat yksi kansa, jolla on oma yhteiskunta, historia ja kulttuuri.

Saamelaiskulttuurin perusta ovat perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus, metsästys, keräily ja saamelainen käsityö eli duodji. Kuten muillakin alkuperäiskansoilla, saamelaisten perinteisillä elinkeinoilla on monta roolia: elannon lisäksi niissä on kyse ruokaturvallisuudesta, oman maan ja luonnonvarojen tuntemisesta ja valvomisesta, kyläyhteisöjen vuosirytmistä, lasten kasvatuksesta ja kielten käyttöympäristöstä. Saamen kieliä tunnetaan kymmenen, joista yhdeksää puhutaan edelleen Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueilla. Kaikki saamen kielet ovat uhanalaisia, eli niiden siirtyminen seuraaville sukupolville äidinkielenä on vaarantunut tai katkennut.

Perinteiset elinkeinot ja niiden harjoittamisen eri muodot ovat saamen kielten ja kulttuurin kannattajia. Perinteinen tieto siirtyy sukupolvelta toiselle käytännön työssä ja arkipäiväisessä kanssakäymisessä, enimmäkseen suullisesti. Elinkeinojen kulttuurinen ja yhteisöllinen merkitys on suuri. Perinteisiä elinkeinoja – ja täten myös kieliä ja kulttuuria – uhkaavat esimerkiksi saamelaisalueelta poismuutto, kilpailevat maankäyttömuodot ja saamelaisten itsemääräämisoikeuden heikko toteutuminen.

Saamelaiset Suomessa

Suomessa saamelaiset tunnustettiin alkuperäiskansaksi perustuslaissa vuonna 1995. Perustuslaki takaa saamelaisille oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä kotiseutualueellaan itsehallinnon saamen kieleen ja kulttuuriin liittyvissä asioissa. Itsehallinnosta säädetään tarkemmin saamelaiskäräjälaissa.

Suomessa saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa sijaitseva Vuotson kylä, eli tarkemmin Lapin paliskunnan alue. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Pohjoissaamen puhujia on noin 2000, inarinsaamea puhuu arviolta 450 ja koltansaamea noin 300 saamelaista.

"Vihreän siirtymän" hankkeet uhkaavat saamelaisten oikeuksia

Amnestyn ja Saamelaisneuvoston raporttiin voit tutustua täällä:

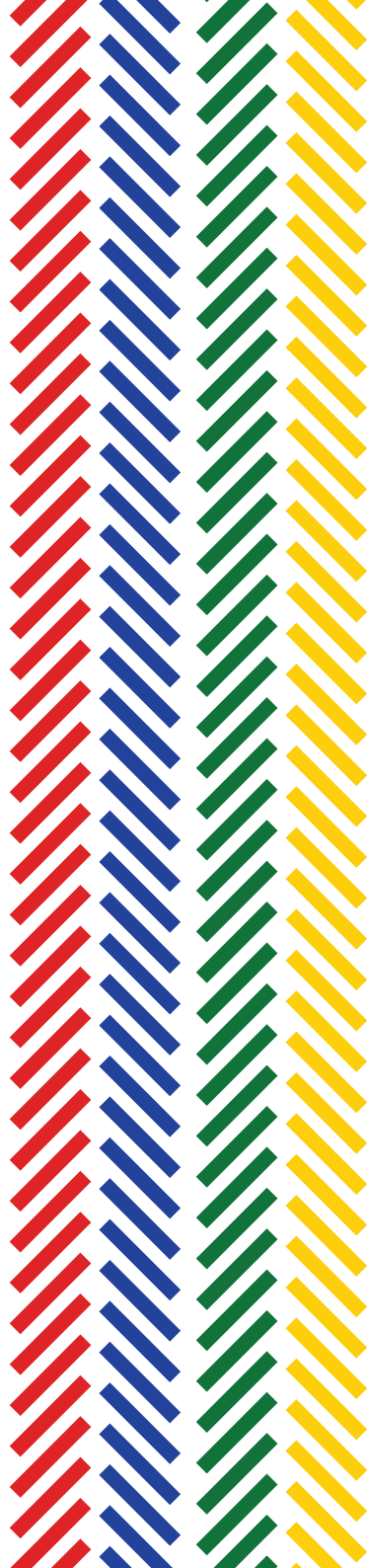
amnesty.org/en/documents/eur20/8913/2025/en/

Energiasiirtymälle kriittisten raaka-aineiden kasvava kysyntä on lisännyt malminetsintää, kaivostoimintaa ja tuulivoiman kehittämistä Saamenmaalla. Amnestyn ja Saamelaisneuvoston vuonna 2025 julkaisema raportti "Just Transition or 'Green Colonialism'?" osoittaa, että Suomen, Ruotsin ja Norjan lainsäädäntö ei turvaa saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvia oikeuksia kun "vihreän siirtymän" hankkeet uhkaavat heidän elinkeinojaan ja kulttuuriaan.

Raportti tarkastelee alkuperäiskansojen ennakkosuostumuksen (FPIC) toteutumista Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Ennakkosuostumus tarkoittaa, että alkuperäiskansojen kanssa on neuvoteltava ja pyrittävä saamaan heiltä etukäteinen, vapaa ja tietoon perustuva suostumus ennen sellaisten hankkeiden hyväksymistä ja toimeenpanoa, jotka vaikuttavat merkittävästi alkuperäiskansojen elämään, kulttuuriin ja elinkeinoihin. Raportti osoittaa, että vaikka Suomen, Ruotsin ja Norjan lainsäädännöissä on eroja, yhdenkään valtion lainsäädäntö ei turvaa ennakkosuostumuksen toteutumista kansainvälisten standardien mukaisesti.

Riittämätön ja epäselvä lainsäädäntö johtaa usein vuosia kestäviin maankäyttökiistoihin ja hankaloittaa saamelaisten perinteisten elinkeinojen ja kulttuurin kehittämistä. Maankäyttöpaineisiin liittyvä epävarmuus on kuluttavaa ja vaikuttaa negatiivisesti saamelaisten terveyteen ja hyvinvointiin.

Raportti suosittaa, että Suomen, Ruotsin ja Norjan tulee kehittää lainsäädäntöään ennakkosuostumusta koskevien kansainvälisten normien mukaisesti. Valtioiden täytyy varmistaa, että laajamittaisia maankäyttöhankkeita ei suunnitella tai toteuteta saamelaisten perinteisillä alueilla ilman saamelaisten edustajilta saatua ennakkosuostumusta.

Historialliset ja nykyiset maankäyttökonfliktit Saamenmaalla

Vesivoima

Vesivoiman rakentaminen on vaikuttanut voimakkaasti saamelaisalueeseen ja yhteisöihin jo vuosisadan ajan. Vesivoimaa alettiin rakentaa teollistumisen myötä Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa, ja kaikkein kiihkeintä vesivoiman rakentaminen oli 1930-1970-luvuilla.

Vesivoiman rakentaminen on painottunut pohjoiseen, missä oli suuria jokia ja korkeuseroja. Esimerkiksi Ruotsissa vesivoima muodostaa lähes puolet sähköntuotannosta, ja siitä noin 80 % tuotetaan saamelaisalueella.

Vesivoimaloiden rakentaminen ja jokien säännöstely merkitsi valtavia muutoksia paikalliselle luonnolle, yhteisöille ja elinkeinoille. Kyliä ja porolaitumia hukutettiin säännöstelyaltaiden alle, porojen muuttoreitit katkesivat ja kulttuurimaisemat katosivat. Vesivoima on aiheuttanut merkittäviä vahinkoja poronhoidolle ja saamelaisten kulttuurille.

Lokan ja Porttipahdan tekoaltaat

Lokan ja Porttipahdan tekoaltaat rakennettiin 1960–1970-luvuilla osana Suomen mittavaa vesivoiman rakentamisohjelmaa. Hankkeesta vastasi suurelta osin valtion omistama vesivoimayhtiö Kemijoki OY.

Vuotson alueen saamelaiset menettivät Euroopan suurimpien tekoaltaiden alle kotinsa ja porolaitumensa. Yli 600 ihmistä - suomalaisia ja saamelaisia - joutui muuttamaan pois kotoaan ja kokonaisia kyliä jäi veden alle. Saamelaisille pakkomuutto ja maiden menetys merkitsi kulttuuri- ja kieliverkostojen rikkoutumista ja tuhoutumista.

Tekojärvien valmistuttua satoja poroja eksyi ja hukkui tekoaltaisiin. Poronhoidon taloudellinen kannattavuus alueella laski ja porojen laidunkierto muuttui. 1960-luvulla Lapin paliskunnassa siirryttiin pakon edessä perinteisestä tokkakuntakohtaisesta paimennuksesta paliskunnan yhteisen token paimennukseen, mikä rappeutti perinteisen saamelaisen poronhoitomallin.

Puunrunkoja Porttipahdan tekoaltaan rannalla. Kuva vuodelta 1977.

Lisätietoa:

- Sara Kelemen ja Inger-Elle Suoninen (Yle 8.6.2024): Kylät jäivät tekojärven alle vuosikymmeniä sitten. yle.fi/a/74-20092661
- Pekka Aikio: Tekojärvet hukuttivat ja tuhosivat. Teoksessa Sijoittaan menneet – kulutuksen häätämä elämä. Toimittanut Kati Pietarinen. Siemenpuu-säätiö ja Into-kustannus 2012. siemenpuu.org/wp-content/uploads/2023/01/Tekojarvet-hukuttivat-ja-tuhosivat_Aikio.pdf

Alta-joen säännöstely synnytti protestin

Pohjois-Norjan Alta-jokeen alettiin suunnitella 1960-luvun lopulla vesivoimalaitosta, joka uhkasi hukuttaa alleen 500 asukkaan Mázen eli Maasin saamelaiskylän ja porojen laidunalueita. Sekäestää lohien nousun jokeen. Paikalliset saamelaiset vastustivat hanketta ja 1970-luvun lopulla protestit laajenivat saamelaisten ja luonnonsuojelijoiden muodostamaksi kansanliikkeeksi. Altan padolle johtavan tien rakentamista estämään syntyi satojen ihmisten protestileiri, jonka hävittämisestä tuli Norjan siihenastisen historian kallein poliisioperaatio.

Vaikka protestiliike hävisi ja vesivoimala lopulta aloitti toimintansa 1987, tapahtumat merkitsivät keskeistä käännekohtaa saamelaisten kamppailussa omien oikeuksiensa puolesta. Protestit nostivat saamelaisten itsetuntoa ja saamelaiset alkoivat vaatia voimakkaammin oikeuksiaan omien elinkeinojen ja kulttuurinsa puolesta. Alta-liike johti lopulta saamelaisten itsehallinnon eli saamelaiskäräjien syntymiseen Norjassa vuonna 1989, Ruotsissa 1993 ja Suomessa 1996.

Lisätietoa:

- Liselotte Wajstedt ja Marja Helander: Mu giedas - Minun kädessäni. Lyhytelokuva saamelaisaktivisti Niillas Sombysta 1970- ja 80-luvun taitteen Norjassa, keskellä Altajoen konfliktia. (2025). Katsottavissa Yle Areenassa 1.2.2029 saakka: areena.yle.fi/1-71186965
- Elokuva Anna joen virrata (Ellos eatnu) ja siihen liittyvä Koulukinon oppimateriaali koulukino.fi/oppimateriaalit/anna-joen-virrata/

Mielenosoittajia vastustamassa Alta-joen patoamista

Kuva: National Archives of Norway

Metsätalous

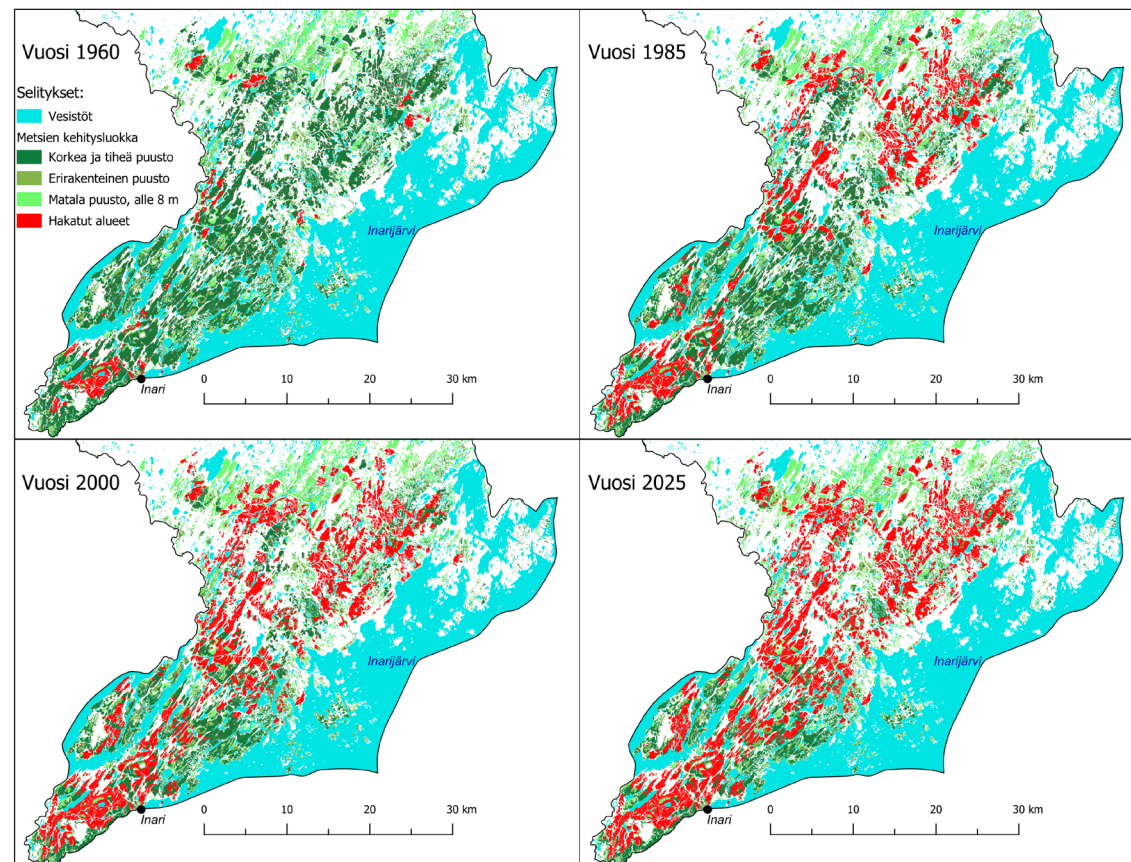
Saamenmaan metsät ovat elintärkeitä uhanalaisille, vanhoista metsistä riippuvaisille lajeille sekä saamelaiskulttuurille ja elinkeinoille. Saamelaiden vapaaseen laidunnukseen pohjaava poronhoito tukeutuu talvella vanhojen metsien tarjoamiin jäkäliin ja loppoihin ja naavoihin. Tällaista ravintoa poroille löytyy hyvin vähän talousmetsistä.

Teolliset metsähakkuut Saamenmaan metsissä alkoivat sotien jälkeen. Tätä ennen metsistä oli kaadettu puuta mm. rakennus- ja polttopuiksi. Metsien kaataminen teollisuuden tarpeisiin tarkoitti usein laajoja avohakkuita. 1950-luvulta aina tähän päivään saakka teolliset hakkuut ovat jatkuvasti pienentäneet ja pirstoneet porojen metsälaitumia.

Puut kasvavat pohjoisessa hitaammin kuin etelässä, joten esimerkiksi 1950- ja 1960-luvuilla hakattujen metsien tilalle istutettu tai kasvanut puusto on vasta nuorta. Lajistoltaan nämä hakattujen metsien tilalle kasvaneet talousmetsät eivät vastaa lainkaan niitä vanhoja loppometsiä, jotka alueelta on kaadettu.

Metsätalous on aiheuttanut merkittävää haittaa saamelaiselle poronhoidolle. Hakkuut ovat tuhonneet porojen metsälaitumia ja laidunalueiden menetys puolestaan pakottanut saamelaisia poroelinkeinon supistamiseen tai lopettamiseen.

Suomessa saamelaiden totuus- ja sovintokomissio on suosittanut vuonna 2025 julkaistussa loppuraportissaan, että saamelaiden kotiseutualueen jäljellä olevat valtion vanhat metsät tulisi suojella hakkuilta.

Metsien muutos Muddusjärven paliskunnassa vuosina 1960-2025.

Lähde: Jan Sajets ja Jarmo Pyykkö: Metsätalouden vaikutukset saamelaiseen poronhoitoon – tarkastelussa kumulatiiviset haitat ja päätöksentekoon osallistuminen. Erillisselvitys saamelaiden totuus- ja sovintokomissiolle.

Matkailu

Pohjoisen maisemiin suuntautuva matkailu käynnistyi 1900-luvun alussa, mutta matkailijamäärät alkoivat kasvaa huomattavasti sotien jälkeen. 1960- ja 1970-luvuilla syntyi varsinainen massaturismi, ja myös perinteiselle saamelaisalueelle perustettiin hiihto- ja laskettelukeskuksia sekä hotelleja. Nykyisin ”Lappi” on erittäin suosittu turistikohde, jonne suuntaa miljoonia matkailijoita joka vuosi. Monet suositut matkailukeskukset, kuten Ruotsissa Åre ja Suomessa Saariselkä, sijaitsevat perinteisillä saamelaisalueilla.

Matkailusta on muodostunut merkittävä elinkeino Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisosissa ja myös monet saamelaiset saavat tuloja matkailusta. Toisaalta matkailun kasvu saamelaisten kotiseutualueella luo paineita perinteisille elinkeinoille ja kulttuurille. Matkailun tarpeet, kuten hotellien ja mökkikylien rakentaminen sekä erilaiset turisteille suunnatut aktiviteetit, kuten moottori-
kelkkasafarit ja koiravaljakkoajelut, kilpailevat samoista maa-alueista poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen kanssa.

Lisätietoa:

- Saamelaismatkailun tiedot ja taidot – vastuullinen matkailu saamelais-
ten kotiseutualueella. matkailu.samediggi.fi/kavijaohjeistus/

Kuva: Julius Torten und Törtchen from Pexels.

Matkailijoille järjestetty porosafari Pohjois-Suomessa.

Kaivokset

Valtiot kiinnostuivat jo varhain pohjoisen mineraalivaroista, ja ensimmäiset kaivokset Saamenmaalla perustettiin Pohjois-Ruotsiin jo 1600-luvulla. Teollistumisen myötä kaivostoiminta laajeni ja 1900–1800-lukujen taitteessa Kiirunaan (Giron) ja Jällivaaraan (Váhčir) perustettiin rautamalmikaivokset. Nämä kaivokset ovat, jotka ovat yhä toiminnassa ja ne ovat Euroopan suurimpia rautamalmikaivoksia.

Kuva: Arild Vågen, CC BY-SA 4.0

Kiirunan (Giron) rautamalmikaivos on yksi maailman suurimmista. Kaivos aiheuttaa huomattavaa haittaa alueen saamelaisten poronhoidolle.

Kaivosten myötä uudisasutus alkoi levitä pohjoiseen. Saamelaisille kaivokset merkitsivät itsehallinnon ja laidunmaiden menetystä, porojen muuttoreittien katkeamista ja usein myös pakkomuuttoja kaivos Hankkeiden tieltä.

2000-luvun alussa Pohjoismaissa koettiin viimeisin kaivosbuumi, kun metallien maailmanmarkkinahinnat nousivat. Tämä johti kymmeniin uusiin malminetsintälupiin ja useisiin uusiin kaivos Hankkeisiin saamelaisalueella.

Esimerkkejä kiistanalaisista hankkeista:

- Ruotsi: Brittiläinen kaivosyhtiö Beowulf Mining valmistelee rautamalmin avolouhoksen perustamista Kallakiin (Gállok), Jokkmokkin kuntaan saamelaisten laajasta vastustuksesta huolimatta.
- Norja: Hammerfestin Repparfjordissa kaivosyhtiö Nussir ASA / Bluemoon Metals suunnittelee kuparikaivoksen avaamista. Hanke on kohdannut laajaa vastustusta, sillä yhtiö aikoo kaataa 30 miljoonaa tonnia kaivosjätettä Repparfjordin vuonoon. Hanke uhkaa saamelaisporonhoitoa ja ympäristöä.
- Suomi: Malminetsintälupa ja aluevaraukset Käsivarren paliskunnan alueella johtivat yli vuosikymmenen mittaiseen oikeudenkäynti- ja valituskierteeseen. YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea ja lapsen oikeuksien komitea ovat todenneet Suomen loukanneen saamelaisten oikeuksia hyväksymällä luvat ja aluevaraukset ilman asianmukaista osallistumisprosessia ja ennakkosuostumusta.

Koneellinen kullankaivuu

Suomessa saamelaisten kotiseutualueella on kaivoslain mukaista kaivostoimintaa nykyisellään lähinnä koneellisena kullankaivuuna. Kultaa on etsitty Inarijärven eteläpuoleisella saamelaisalueella 1800-luvun lopulta saakka. Nykyisellään toiminta keskittyy Hammastunturin, Ivalon ja Lapin paliskuntien alueelle. Lemmenjoen kansallispuistossa koneellinen kullanhuuhtonta päättyi kesällä 2020, ja se on lisännyt painetta muissa mainituissa paliskunnissa entisestään.

Saamelaiskäräjien ja saamelaisten paliskuntien kanta koneelliseen kullankaivuuseen on lähtökohtaisesti kielteinen, sillä sen vaikutukset ympäristöön ja poronhoitoon ovat huomattavia ja koska kaivostoimintaa korvaavia maita ei enää ole. Kaivuualueen ympäristöissä maaperä on kaivettu auki laajalta alueelta ja puut hakattu. Porot välttelevät kullankaivuutoiminnasta kantautuvaa melua ja tärinää. Erityisen herkkiä ovat vaatimet, jotka vasovat ja liikkuvat kesällä vasojen kanssa.

Kuva: Kukka Ranta

Kullankaivualue Vuotson lähistöllä. Koneellinen kullankaivuu aiheuttaa huomattavia ympäristövaikutuksia.

Tiet, rautatiet ja lentokentät

Tiehankkeet ja liikenneyhteydet ovat tärkeitä saamelaisille ja muille paikallisille, mutta ongelmana on, että tiehankkeita suunniteltaessa ja toteutettaessa saamelaisten näkemykset usein sivuutetaan.

Tiet ja rautatiet pirstovat porojen laidunmaita ja vaellusreittejä, ja lisääntynyt liikenne tappaa poroja. Suomessa jää vuosittain auton alle 4000–5000 poroa.

Jäämeren rata

Dokumenttielokuvassa Eatnameamet – Hiljainen taistelumme (ohjaaja Suvi West) on kohtaus, jossa poroisäntää vaaditaan “valitsemaan” sovelias linjaus junaradalle, joka halkaisisi Lapin paliskunnan laidunmaat. Kyseinen kohtaus oli Lapin liiton Pohjois-Lapin maakuntakaavan valmistelutilaisuudesta, jossa suunniteltiin Jäämeren rataa Rovaniemeltä Kirkkoniemeen. Kyseinen ratalinja valittiin jatkoselvitetäväksi useista eri reittivaihtoehdoista saamelaisia kuulematta. Lopulta valtion hanke kaatui vuonna 2021.

Junayhteyttä Jäämerelle on suunniteltu aika ajoin aina 1800-luvun lopulta saakka, ja se on kytkeytynyt luonnonvarojen hyödyntämiseen ja matkailun lisääntymiseen. Saamelaisalueella on edelleen esillä useita uusia rautatiehankkeita, jotka uhkaavat poronhoitoa. Viime vuosina rautatiesuunnitelmia on perusteltu myös sotilaallisin ja huoltovarmuudellisin syin.

Saamelaisalueella jo toiminassa olevilla rautateilla on huomattavia kielteisiä vaikutuksia poronhoitoon. Esimerkiksi Kiirunan (Giron) ja Narvikin (Áhkánjárga) välinen rautatie halkoo porojen laidunalueita ja vaellusreittejä. Vuosittain satoja poroja kuolee rautamalmia kuljettavien tavarajunien alle.

Kuva: Kukka Ranta

Saamelaisten järjestämä mielenosoitus jäämeren rataa vastaan vuonna 2018.

Kuttura -Repojen tiehanke

Lapin liitto hyväksyi Kuttura-Repjoki-tiehankkeen Lapin liikennestrategiaan Puolustusvoimien Pääesikunnan esityksestä syksyllä 2024. Puolustusvoimat perustelee hanketta sotilaallisen liikkuvuuden ja huoltovarmuuden tarpeilla. Tarkkaa linjausta tai vaikutusten arviointia ei toistaiseksi ole tehty, vaikka hankkeen seuraukset olisivat luonnonsuojelun ja poronhoidon kannalta erittäin merkittäviä.

Esitetty tielinjaus halkaisisi toteutuessaan Kutturin (Guhtur) saamelaiskylän ja Hammastunturin erämaa-alueen rikkoen ainutlaatuisen luontokokonaisuuden. Tie katkaisisi Hammastunturin ja Sallivaaran paliskuntien porojen laidunkierroa. Vajaan 20 kilometrin pituisen itä-länsisuuntaisen tien rakentaminen erämaan halki avaisi uuden reitin myös yleiselle liikenteelle, mikä lisäisi matkailu- ja läpikululiikennettä alueella. Alueen paliskunnat ja saamelaiskäräjät vastustavat hanketta.

Tuulivoima

Kuva: Piera Heaika Muotka / Saami Council

Yksi uusista maankäyttöön liittyvistä uhkista saamelaisalueella on tuulivoiman tuotanto. Norjassa ja Ruotsissa on rakennettu ja suunniteltu runsaasti teollisen mittaluokan tuulivoimaloita saamelaisalueelle. Suomessa ei toistaiseksi ole rakennettu tai suunnitteilla suuren mittakaavan tuulivoimaloita saamelaisten kotiseutualueella.

Fosenin tuulivoimala

Yksi viimevuosien näkyvimmistä saamelaisten oikeuksia koskevista kamppailuista koski Fosen Vind -tuulivoimalapuiston rakentamista saamelaisalueelle Norjan Trondheimin alueella. Paikalliset porosaamelaisyhteisöt tekivät valituksen 150 tuulivoimalaa käsittävän Fosen Vind -tuulivoimalapuiston rakentamisesta. Norjan korkein oikeus ratkaisi, että tuulivoimarakentaminen rikkoi saamelaisten kulttuurisia oikeuksia, erityisesti poronhoito-oikeuksia, jotka on taattu kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa, ja tuomitsi yhtiön puolen miljoonan euron vahingonkorvauksiin. Korkeimman oikeuden päätöstä ei ole toimeenpantu, minkä vuoksi saamelaiset järjestivät yhdessä ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöjen kanssa mielenosoituksia Osllossa ja ympäri Norjaa helmi-maaliskuussa 2023 vauhdittamaan korkeimman oikeuden päätöksen toimeenpanoa.

Keväällä 2024 Nord-Fosenin poronhoitajayhteisö ja tuulivoimalayritys Roan Vind pääsivät yhteisymmärrykseen Norjan valtion johtamassa sovitteluprosessissa. Prosessissa päätettiin, että Nord-Fosenin siidalle osoitetaan uusia talvilaitumia siidan poronhoitoalueen ulkopuolelta sekä korvataan taloudellisesti laidunalueiden menetyksiä.

Tuulivoimapuistojen rakentaminen ja niiden suunnittelu jatkuu Norjan saamelaisalueella. Esimerkiksi Čorgašin siidan laidunalueelle Finnmarkissa on suunniteltu jopa 600 turbiinin tuulivoimalapuistoa.

Ilmastonmuutos

Ilmasto lämpenee arktisella alueella yli kolme kertaa nopeammin kuin muualla maailmassa. Nopeat muutokset ja ennakoimattomat sääilmiöt ovat valtava haaste saamelaiselle poronhoidolle ja muille perinteisille elinkeinoille.

Ilmaston lämpeneminen tekee säästä arvaamattoman. Esimerkiksi talvisin lämpötilan heilahtelu nollan molemmiin puolin muodostaa lumihankeen kovan jääkerroksen, jonka läpi porot eivät saa kaivettua jäkälää. Syksyllä poikkeuksellisen lämmin ja kostea sää voi puolestaan johtaa jäkälän homehtumiseen. Kesähelteillä porot kärsivät lämpöstressistä. Lämpenevässä ilmastossa myös loiset ja muut taudinaiheuttajat vaivaavat poroja entistä enemmän.

Muuttuva ilmasto ja arvaamattomat säät tekevät myös poronhoitajien työstä vaarallista. Esimerkiksi lumivyöryjen riski on kasvanut monilla alueilla ja jään kantavuus on heikentynyt vesistöjen yli kulkevilla talvireiteillä.

Lisätietoa

- Näkkäläjärvi et al., Ilmastonmuutoksen vaikutukset Suomen saamelaiskulttuuriin : Selvitys Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle 2024. julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/c8a9ae1e-8f30-400c-800c-6027e6590c40
- Climate Change in Sápmi – an overview and a Path Forward (2023). Saamelaisneuvoston ja Norjan saamelaiskäräjien yhdessä tuottama englanninkielinen raportti ilmastonmuutoksen vaikutuksista Saamenmaalla. saamicouncil.net/documentarchive/sami-climate-report

Ilmastonmuutos vaikuttaa monin tavoin saamelaiseen poronhoitoon. Useimmissa paliskunnissa joudutaan talvisin turvautumaan lisäruokintaan, kun porot eivät saa riittävästi ravintoa luonnosta.

Luonnonsuojelu ja suurpedot

Vaikka metsienkäytön ja kaivosten osalta saamelaisten ja luonnonsuojelun tavoitteet ovat usein yhteneväisiä, myös luonnonsuojelun ja saamelaiselintekojen välillä voi olla maankäyttöön liittyviä ristiriitoja. Näin esimerkiksi silloin, kun uhanalaisen kasvilajiston suojelun nimissä vaaditaan rajoituksia porojen laidunnukseen ja liikkumiseen. Myös uhanalaiset suurpedot kuten susi, karhu ja ahma tappavat poroja, minkä vuoksi saamelaiset poronhoitajat eivät halua petoja lähelle omien porojensa laidunalueita.

Kuva: Joe Kanini, CC-BY-SA 3.0

Kilpisjärvellä sijaitsevassa Mallan luonnonpuistossa on kiistelty vuosikymmeniä siitä, tulisiko porojen liikkumista luonnonpuistossa rajoittaa. Luonnonpuiston alue on perinteistä porojen laidunalueita, mutta suojelubiologisesti näkökulmasta porojen laidunnus kuluttaa maastoa ja haittaa alueen herkkää kasvilajistoa, kuten uhanalaista jääleiniä. Poronhoito Mallan luonnonpuistossa oli vuosikymmenten ajan kiellettyä, mutta vuonna 2024 voimaan tullut uusi luonnonsuojelulaki sallii poronhoidon luonnonpuiston alueella.

Kuva: Rino Adamo

Suurpetojen – karhun, suden ja ahman – suhde saamelaiskulttuuriin on jännitteinen. Yhtäältä suurpedot kuuluvat pohjoisen luontoon ja pedoilla on ollut keskeinen rooli saamelaisten muinaisissa uskomuksissa ja mytologiassa. Toisaalta suurpedot aiheuttavat huomattavia vahinkoja poroelinkeinoille ja monet saamelaiset poronhoitajat suhtautuvat petoihin ja niiden suojeluun erittäin kielteisesti. Pedot tappavat vuosittain Suomessa noin 4000–6000 poroa. Petovahingot jakautuvat hyvin epätasaisesti eri paliskuntien alueille.

Lisätietoa ja materiaaleja

Materiaaleja verkossa:

Oktavuohta - Saamelaitietoa opetukseen

oktavuohta.com

Oktavuohta on Saamelaiskäräjien ylläpitämä sivusto, joka on laadittu yhteistyössä opetuksen ja oppimateriaalien parissa toimivien tahojen kanssa. Sivuston taustalla on tarve vahvistaa koulumaailmassa olevaa tietopohjaa saamelaisista ja tukea opetusta, joka kunnioittaa saamelaisia alkuperäiskansana ja huomioi heidän kielensä ja kulttuurinsa. Oktavuohta kokoaa yhteen tietoa saamelaisista ja saamelaiskulttuurista sekä tarjoaa materiaaleja opetuksen tueksi. Sivusto on tehty erityisesti kouluille ja muille kasvat- ja koulutusalan toimijoille, mutta se on avoin kaikille saamelaisuudesta kiinnostuneille.

**Alkuperäiskansa saamelaiset ja ihmisoikeudet. Ihmisoikeusperusta, kielelliset ja kulttuuriset ihmisoikeudet, ilmastonmuutos ja tukea kasvat-
tajille** (Power Point -materiaali) [Alkuperäiskansa saamelaiset ja ihmisoikeudet
koulutuskokonaisuus.pdf](#) Materiaali on tuotettu Helsingin yliopiston, saamelaiskäräjien ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyössä paikkaamaan opetus- ja kasvatusalan osaamispuutteita.

Rauhankasvatusinstituutti: Saamelaiset Suomessa aikajana (PDF)

[rauhankasvatus.fi Saamelaisten-aikajana.pdf](http://rauhankasvatus.fi/Saamelaisten-aikajana.pdf)

Dihtosis-hankkeen oppimateriaalit

Dihtosis-hanke oli Saamelaiskäräjien Nuorisoneuvoston ja Nuorten Akatemian yhteishanke, joka toimi vuosina 2018–2022. Sen tavoitteena oli lisätä valtaväestöön kuuluvien lasten ja nuorten tietoisuutta saamelaisista ja saamelaiskulttuurista. Hankkeen aineistoja voi yhä tilata verkosta.

dihtosis.fi/dihtosis-hanke

nuortenakatemia.fi/materiaalit/dihtosis-oppimateriaalit-saamelaisuuden-kasittelyyn/

Koulukino

Anna joen virrata -elokuva ja siihen liittyvä opetusmateriaali

koulukino.fi/oppimateriaalit/anna-joen-virrata/

Eatnameamet - Hiljainen taistelumme elokuva ja siihen liittyvä opetusmateriaali

koulukino.fi/oppimateriaalit/eatnameamet-hiljainen-taistelumme/

Raportteja ja tietokirjoja:

Amnesty International and Saami Council: Just Transition Or ‘Green

Colonialism’?: How mineral extraction and new energy projects without free, prior and informed consent are threatening Indigenous Sámi livelihoods and culture in Sweden, Norway and Finland. (2025)

amnesty.org/en/documents/eur20/8913/2025/en/

Ranta, Kukka: “Väistämisaalueita ei enää ole” – uudet teolliset maankäyttöpaineet saamelaisten kotiseutualueella: Erillisselvitys saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle Valtioneuvoston julkaisuja 2025:70.

urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-227-5

Ranta, Kukka ja Kanninen, Jaana: Vastatuuleen.

Saamen kansan pakkosuomalaisamisesta. S&S. 2019.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio. “Haluan, että kansani elämä paranee”: Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportti (Osa I).

Valtioneuvoston julkaisuja 2025:97.

urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-940-3

Saijets, Jan ja Pyykkö, Jarmo: Metsätalouden vaikutukset saamelaiseen poronhoitoon – tarkastelussa kumulatiiviset haitat ja päätöksentekoon osallistuminen. Erillisselvitys saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle.

Valtioneuvoston julkaisuja 2025:68

urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-474-3